Osnovna šola Rodica
Domžale, Kettejeva 13

PRODAJA SLAMNIKOV KARLA KOŠIRJA IZ DOMŽAL V LETIH 1929–1932

Raziskovalna naloga iz interdisciplinarnega področja

Avtorja: **Jan Žabkar in Luka Žabkar, 7. a**

Mentorica: **Vilma Vrtačnik Merčun**, prof. geogr. in soc.

Domžale, februar 2014

V S E B I N A

		Stran
1	Uvod ……	4
2	Slamnikarstvo Karla Koširja v Domžalah ……	5
3	Prodaja izdelkov kot ekonomski pojem ……	6
4	Zgodovinsko ozadje (1929–1932) ……	7
5	Analiza računov Karla Koširja za obdobje 1929–1932 ……..	8
	5.1 Pošiljanje vzorčnih kolekcij slamnikov ……	8
	5.2 Število prodanih slamnikov v letih 1929-1932 ……	11
	5.3 Zaslužek od prodanih slamnikov v letih 1929-1932 …….	13
	5.4 Območja prodaje slamnikov …….	15
	5.5 Vrste in cene slamnikov ……	19
	5.6 Plačilo slamnikov ……..	23
	5.7 Opombe k pošiljkam …….	24
6	Intervju z Elo Košir, hčerko Karla Koširja ……	27
7	Sklepne ugotovitve in preverjanje hipotez …….	34
8	Zaključek ……..	37
9	Literatura in viri ……	38
10	Seznam preglednic in fotografij …….	38

Slika na naslovni strani: Koširjeva hiša v Stobu okoli leta 1930 (iz arhiva Ele Košir).

POVZETEK

V raziskovalni nalogi odkrivava del življenja in dela Karla Koširja, ki je imel slamnikarsko delavnico v Stobu v Domžalah. Ugotovitve izhajajo iz analize 674 računov Karla Koširja, ki jih je izdajal od aprila 1929 do decembra 1932. Ugotavljava, da je Karol Košir v teh štirih letih prodal 44.240 slamnikov (ali povprečno 11.060 slamnikov na leto) in zanje iztržil 404.789,90 dinarjev (ali povprečno 101.197 din na leto). Po prodaji je bilo najuspešnejše leto 1931, ko je prodal 13.585 slamnikov (31 % vseh), najslabše pa leto 1929 (18 % vseh). Tako stanje ni odraz gospodarskih razmer v takratni Kraljevini Jugoslaviji, saj leto 1929 velja za gospodarsko najboljšega pred veliko gospodarsko krizo, ki je dosegla dno leta 1934. Za slabšo prodajo je bilo verjetno krivo tudi vreme, saj so hrvaški krošnjarji odšli domov brez slamnikov, če je bilo na Medarda (8. junija) deževno. Karol Košir je prodajal slamnike po ozemlju takratne Kraljevine Jugoslavije. Največ slamnikov je prodal na ozemlju današnje Hrvaške (21.216 slamnikov ali 49 % vseh), v Sloveniji 28 % (od teh 40 % doma), v Vojvodini 11 %, v Bosni in Hercegovini pa 8 % vseh slamnikov. Nekaj slamnikov je prodal še v Črni gori in v Skopju (v Makedoniji). Na Hrvaškem je bilo največ slamnikov prodanih v Središčni Hrvaški v okolici Zagreba (49 %), četrtino v Slavoniji, ostalo pa v Dalmaciji in v Gorski Hrvaški. Na takšno razporeditev prodaje Koširjevih slamnikov je v veliki meri vplivala dobra železniška povezava z območji največje prodaje, manjše pošiljke in v prometno težje dostopna območja pa je slamnike pošiljal po pošti. Običajni moški slamniki so v tistem času stali od 7 do 16 dinarjev. Boljši slamniki so bili žirardi, ki so stali od 19 do 75 dinarjev, luksuzni pa panama slamniki, katerih cena se je gibala od 130 do 240 dinarjev. Cene slamnikov so se, podobno kot cene industrijskih izdelkov, po letu 1930 nekoliko zniževale, kar je bilo značilno za čas gospodarske krize. Tržišče za prodajo Koširjevih slamnikov je širil predvsem Hrvat Janko Pavić iz Hromca pri Đurmancu blizu Krapine, ki je bil tedaj prodajni zastopnik tudi za domžalska slamnikarja Ravnikarja in Škrabarja ter za slamnikarsko zadrugo v Mengšu.

KLJUČNE BESEDE

Slamnikarska dejavnost, domžalski slamnikarji, Karol Košir, prodaja slamnikov

ZAHVALA

Zahvaljujeva se najini mentorici, učiteljici Vilmi Vrtačnik Merčun. Brez njene podpore nama nikoli ne bi uspelo. Prav tako se zahvaljujeva gospe Eli Košir, hčerki Karla Koširja, za zanimive informacije o delu v delavnici njenih staršev. Zahvaljujeva se tudi vsem drugim, ki so nama na najrazličnejše načine pomagali pri nastajanju te naloge.

1 UVOD

Za to raziskovalno nalogo sva se odločila, ker se nama je zdelo slamnikarstvo zanimivo, saj je bilo pred sto in več leti zelo značilno za Domžale in okolico. Želela sva izvedeti čim več o slamnikarju Karlu Koširju in o prodaji njegovih slamnikov.

V raziskovalni nalogi sva analizirala 674 računov Karla Koširja, ki jih je izdal v štirih letih in sicer od aprila 1929 do decembra 1932. Vsi računi so bili napisani ročno tako, da so originalni račun iz knjige iztrgali, kopija, ki je nastala zaradi vložitve indigo papirja, pa je v knjigi ostala. Računi od leta 1929 do 1932 se nahajajo v sedmih debelih knjigah, ki jih hrani Slamnikarski muzej v Domžalah.

Preglednica 1: Zvezki s kopijami računov slamnikarske delavnice Karla Koširja

Zap. knjiga	obdobje	označba računov	število računov
1	3. 4. 1929 – 6. 6. 1929	701 – 800	100
2	6. 6. 1929 – 25. 4. 1930	801 – 900	100
3	25. 4. 1930 – 30. 5. 1930	201 – 300	100
4	31. 5. 1930 – 5. 5. 1931	301 – 400	100
5	5. 5. 1931 – 3. 6. 1931	401 – 500	100
6	5. 6. 1931 – 13. 5. 1932	501 – 600	100
7	14. 5. 1932 – 31. 12. 1932	601 – 675	74
Skupaj vseh računov			674

OPREDELITEV PROBLEMA – RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

Za cilj raziskovanja sva si zastavila naslednja vprašanja:

1. Koliko slamnikov je Karol Košir izdelal in prodal v teh letih ter po kakšni ceni?
2. Kam je prodajal svoje slamnike?
3. Kdaj je prodal največ in kdaj najmanj slamnikov?

HIPOTEZE

Pred raziskovanjem sva predvidevala naslednje:
Hipoteza 1: Izdelal je od 5.000 do 10.000 slamnikov v eni sezoni. Cena nama ni znana.
Hipoteza 2: Slamnike so prodajali v Srbijo, na Hrvaško in v Bosno.
Hipoteza 3: Ker se slamniki nosijo večinoma poleti, je bila največja prodaja spomladi in poleti.

METODE DELA

Najprej sva zapisala delovni načrt, nato pa je najino delo potekalo po naslednjem zaporedju:

1. Seznanitev z zgodovino slamnikarstva na Domžalskem, posebej z zgodovino slamnikarske delavnice Karla Koširja.
2. Urejanje podatkov in analiza računov.
3. Izdelava grafov in ugotavljanje rezultatov.
4. Pisanje ugotovitev raziskovanja.
5. Dokončanje raziskovalne naloge.

2 SLAMNIKARSTVO KARLA KOŠIRJA

»Karol Košir (6. 12. 1889–20. 1. 1972) je bil delavec v slamnikarski tovarni Franca Cerarja iz Stoba 50. Tam je spoznal hčer svojega delodajalca, tudi slamnikarico Frančiško (17. 10. 1890–10. 7. 1947), se z njo poročil in leta 1922 zgradil hišo nasproti njenega doma na Stobovski cesti, kjer se je po domače reklo Pri Mihovemu Korlnu.«[1] »V novozgrajeni hiši je Karol Košir začel svojo samostojno pot domžalskega slamnikarja. Dotedanji delavec Franca Cerarja je stopil na samostojno podjetniško pot. Prve podatke o omenjenem slamnikarju zasledimo v letu **1927**, ko je bilo slamnikarstvo v Domžalah že v upadanju. V letu 1939 je bila firma Karla Koširja še v razmeroma dobrem gospodarskem položaju, je pa trajalo vse do leta 1947 po drugi svetovni vojni. Ugotavljamo lahko, da je bil slamnikar Karol Košir v tridesetih letih 20. stoletja povsem na vrhu tedaj še aktivnih slovenskih slamnikarjev. Zaposloval je tri do štiri šivalke slamnikov, o ostalem osebju pa ni podatkov. Kot izdelovalca slamnikov ga ni mogoče zaslediti med registriranimi slamnikarji, je pa razpolagal z znatnimi sredstvi.«[2]

Slika 1: Koširjeva delavnica, Franc Juvan in Karol Košir pri oblikovanju slamnikov na šponariji (arhiv Ele Košir).

Slika 2: Spomin na Frančiško in Karla Koširja (iz arhiva Ele Košir).

»Med domačimi posameznimi proizvajalci je v Domžalah najpomembnejši sredi tridesetih let Karol Košir. Leta 1929 je posedoval 30.000 dinarjev podjetniškega kapitala, ob tem pa še 45.000 dinarjev obratnega kapitala in v letu 1931 pridal navedbi 20.000 dinarjev obratnega kapitala še vrednosti strojev (10.000 dinarjev) in nepremičnin (80.000 dinarjev). Slamnike, v eni sezoni jih je izdelal 5.000 do 10.000 kosov, je sam prodajal po Srbiji, Bosni in Hrvatski. Slamnate kite je dobival iz inozemstva, slamnike pa je delal tudi iz domačih kit. Premog je dobival iz Trbovelj (leta 1931 4000 kg) in električni tok iz omrežja (1200 kW).«[3]

»Tudi Karlova sestra Marija je bila slamnikarica. /…/ Zanimivo je, da v Domžalah danes nikjer ni več prvotne hiše katerega od domžalskih slamnikarjev, saj so bile doslej že vse porušene. Praviloma so na istem mestu potomci zgradili nove hiše, le hiša slamnikarja Karla Koširja v Stobu še stoji.«[4]

[1] Matjaž Brojan: Slamnata sled Domžal, 300 let slamnikarstva. Domžale, Kulturni dom Franca Bernika, 2012, str. 128.
[2] Matjaž Brojan: Slamnata sled Domžal, 300 let slamnikarstva. Domžale, Kulturni dom Franca Bernika, 2012, str. 128.
[3] Katarina Kobe Arzenšek: Iz preteklosti slamnikarstva v domžalski okolici s poudarkom na domačih proizvajalcih. Zbornik Občine Domžale. Domžale, Kulturna skupnost Domžale, 1979, str. 103–130.
[4] Matjaž Brojan: Slamnata sled Domžal, 300 let slamnikarstva. Domžale, Kulturni dom Franca Bernika, 2012, str. 129.

3 PRODAJA IZDELKOV KOT EKONOMSKI POJEM

Prodaja izdelkov je ekonomska kategorija, ki jo je potrebno podrobneje osvetliti. Za to sva se poslužila diplomske naloge Simona Ratnika z Ekonomske poslovne fakultete v Mariboru, ki je dostopna na spletnih straneh. Iz nje povzemava nekaj teoretičnih osnov.

»Prodaja je aktivnost, ki kontinuirano ustvarja **kontakte z okoljem** in jih s svojim poslovanjem tudi vzdržuje. Prodajo lahko opredelimo v ožjem in širšem pomenu. Ožje jo opredeljujemo s podjetniškega vidika kot eno izmed temeljnih funkcij v poslovnem procesu: nabavljanje, proizvajanje, prodajanje in kadrovanje. V širšem pomenu pa obravnavamo prodajo kot distribucijsko (opomba: razdeljevalno) fazo gospodarskega procesa, ki vključuje tudi fizično gibanje blaga od proizvodnje do porabe. /…/ **Pomen prodaje** se kaže v tem, da je s prodajo izdelkov ali storitev podjetju zagotovljen finančni priliv, ki mu omogoča začetek novega reprodukcijskega cikla in obstoja podjetja.«[5]

Prodajo lahko obravnavamo iz različnih vidikov. V nalogi naju zanima predvsem prodaja po geografskih območjih. »Obseg prodaje lahko merimo na tri načine oziroma s tremi tipi meril: denarne enote, količinske enote, obe merili lahko spremenimo v deleže (%), ki jih primerjamo v več obdobjih in **izračunamo trende, relativno pomembnost posameznih izdelkov, območij, odjemalcev** …«[6]

V nalogi naju zanima tudi **analiza prodajnih cen**, s katero lahko proučujemo gibanje cen v določenih časovnih obdobjih in jih medsebojno primerjamo. Zanimivo bi bilo ugotoviti, kako je Karol Košir določal cene svojih izdelkov, slamnikov. Simon Ratnik v svoji diplomski nalogi piše, da cene določamo na več načinov in sicer glede na:

1. izbor cenovnega cilja (kaj želimo z izdelkom doseči),
2. določanje povpraševanja (glede na trže cilje),
3. oceno stroškov (spodnji okvir cene postavijo stroški),
4. analizo cen in ponudbe konkurence,
5. izbor metode za določanje cen na osnovi poznavanja povpraševanja, stroškov in ponudbe pri konkurenci.[7]

[5] Simon Ratnik, Načrtovanje prodaje in analiza uspešnosti prodaje v zadrugi Vrtovi panonski z. o. o., diplomska naloga, Univerza v Mariboru, Ekonomska poslovna fakulteta, 2008, str. 10.

[6] Prav tam, str. 23.

[7] Simon Ratnik, Načrtovanje prodaje in analiza uspešnosti prodaje v zadrugi Vrtovi panonski z. o. o., diplomska naloga, Univerza v Mariboru, Ekonomska poslovna fakulteta, 2008, str. 32.

4 ZGODOVINSKO OZADJE

Poznati moramo tudi zgodovinske razmere, v katerih je Karol Košir živel in delal. Na kratko povzemava glavna zgodovinska dejstva za obdobje od 1929 do 1933.

Po prvi svetovni vojni se je 1. decembra 1918 izoblikovala nova država **Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev.** Sledilo je obdobje, za katerega je značilno navajanje na življenje v skupni državi. Pogosti so bili socialni nemiri ter gospodarska in politična nestabilnost. 28. junija 1921 je bila sprejeta tako imenovana **vidovdanska ustava**, ki je uzakonila monarhistično obliko vladavine in omejen parlamentarizem. Politična kriza je dosegla višek junija 1928, ko je srbski poslanec Narodno radikalne stranke Puniša Račić v parlamentu ubil dva opozicijska hrvaška poslanca Hrvaške kmečke stranke in smrtno ranil Stjepana Radića. Razglašeno je bilo izredno stanje. Januarja 1929 je vso oblast prevzel kralj Aleksander Karadžordžević, ki je razveljavil ustavo, ukinil parlament in imenoval novo vlado. Uvedel je tako imenovano **šestojanuarsko diktaturo**. Državo je preimenoval v **Kraljevino Jugoslavijo** in jo razdelil na devet banovin, ki so se povečini imenovale po rekah (Dravska je zavzemala večino slovenskega ozemlja). Banovine niso imele nobene avtonomije, saj je bane imenoval kralj. Kralj je uveljavil diktaturo tudi s pomočjo policijskega nadzora in preganjanj. **Septembra 1931** je bila sprejeta oktroirana (vsiljena ustava), ki je dala kralju večino pooblastil.[8]

»Ljudje so po končani veliki in do tedaj najstrašnejši vojni moriji hiteli najprej nadomestiti štiri izgubljena leta, nato pa jih nadgraditi z novimi dosežki. /…/ Pričakovanja vedre prihodnosti so zlasti spodbujale razmere **v letu 1929**, ki velja v gospodarskem oziru za najuspešnejše do druge svetovne vojne, pri čemer zaslug ne gre pripisovati odpravi parlamentarizma. /…/ **Leto 1930** lahko štejemo za začetek krize v Jugoslaviji in z njo neizogibno tudi v Sloveniji. Velika gospodarska kriza v naših krajih se je pričela sicer z zamikom, vendar se je nadaljevala po enakem vzorcu kakor drugod. Najprej je pokazala zobe v kmetijstvu v letu 1930, se nato nadaljevala kot finančna kriza leto dni kasneje; ko pa se je sprevrgla še v industrijsko, je bila gospodarska aktivnost paralizirana. /…/ V kriznih letih so se na široko razprle tudi škarje cen oziroma nesorazmernega tempa padanja kmetijskih in industrijskih cen. Razkorak je **v letih 1933 in 1934,** ko je bilo doseženo **dno krize**, dosegel skorajda 40 % v škodo kmetijstva. Ob tem velja opozoriti, da je povsem enako usodo kakor kmetijstvo v nacionalnem gospodarstvu v mednarodni menjavi doživljala Jugoslavija, ki je bila kmetijska država z ustrezno izvozno strukturo artiklov, v njenem uvozu pa je prevladovalo industrijsko blago. Enako razmerje pa je značilno tudi na relaciji Slovenije do Jugoslavije, ki je bila tehnološko in industrijsko najbolj razviti predel države.«[9]

[8] Med obema vojnama, Svarog, http://mss.svarog.si/zgodovina/4/index.php?page_id=8130, 20. 1. 2014.
[9] Žarko Lazarevič, Prebivalstvo, družba, gospodarstvo pri Slovencih v tridesetih letih, Slovenska trideseta leta, Simpozij 1995, Ljubljana, Slovenska matica, 1997, str. 33 – 40.

5 ANALIZA RAČUNOV KARLA KOŠIRJA (1929–1932)

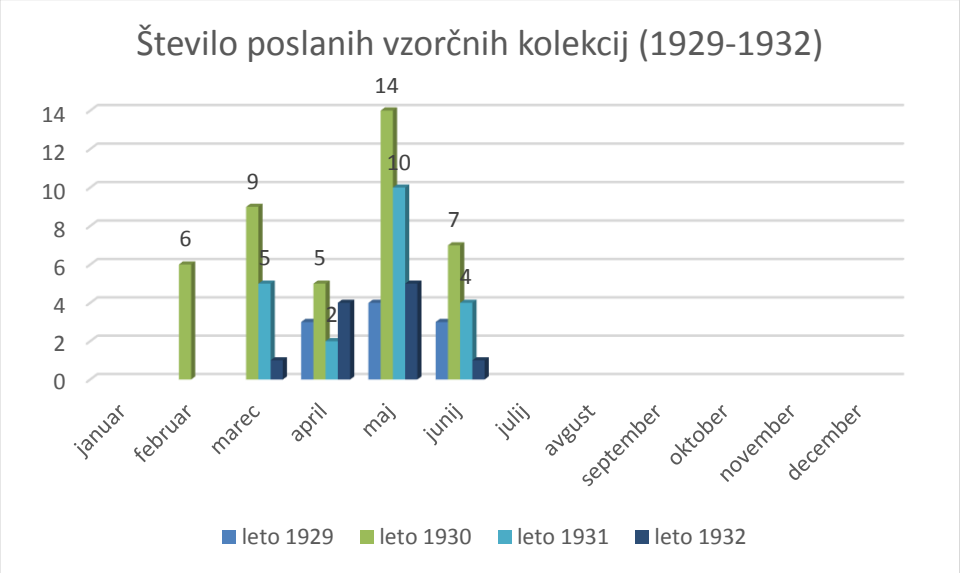
5.1 Pošiljanje vzorčnih kolekcij slamnikov

Prvi Koširjev računi se začne s 3. aprilom 1929, zaradi tega sklepava, da podatki za to leto niso popolni. Pred sezono, včasih že februarja ali marca, je Karol Košir svojim kupcem pošiljal posamezne vzorce slamnikov ali pa celotne kolekcije. Kakor prikazujejo spodnja preglednica in grafi, je prav za spomladansko obdobje značilno, da je Karol Košir že zgodaj začel pošiljati vzorčne kolekcije slamnikov svojim potencialnim kupcem. Večina kupcev je te vzorce tudi kupila, samo dva taka računa sta bila zavrnjena.

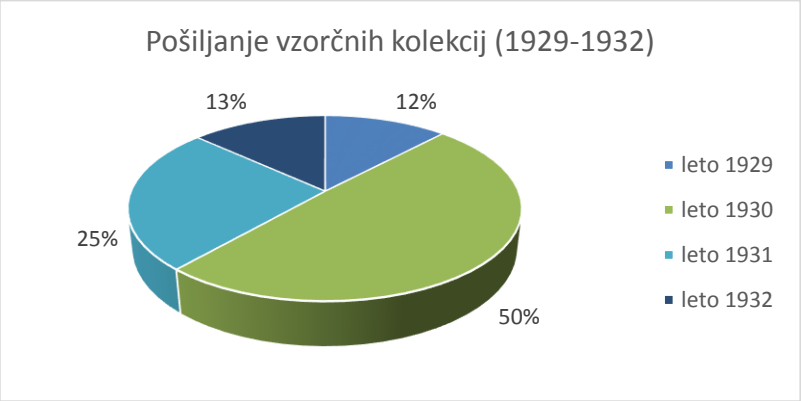
Preglednica 2: Število poslanih vzorčnih kolekcij slamnikov v obdobju 1929–1932*

Vzorci	**leto 1929**	**leto 1930**	**leto 1931**	**leto 1932**	**skupaj**
januar	0	0	0	0	0
februar	0	6	0	0	6
marec	0	9	5	1	15
april	3	5	2	4	14
maj	4	14	10	5	33
junij	3	7	4	1	15
julij	0	0	0	0	0
avgust	0	0	0	0	0
september	0	0	0	0	0
oktober	0	0	0	0	0
november	0	0	0	0	0
december	0	0	0	0	0
skupaj	10	41	21	11	83

*Upoštevane so samo pošiljke, ko je za različne modele pošiljal po en slamnik.

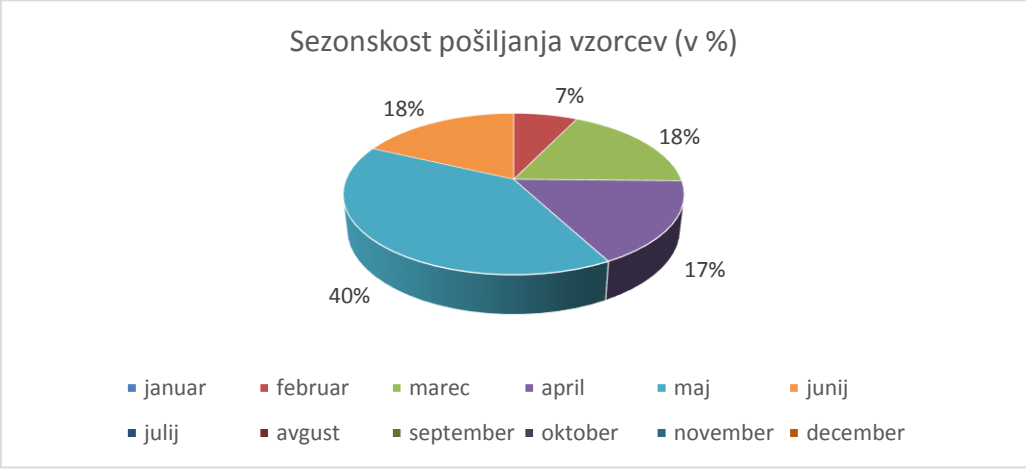

Največ vzorcev je Karol Košir poslal leta 1930 (kar 41 ali polovico vseh v obravnavanem obdobju). Sledi leto 1931, ko je poslal 21 vzorčnih kolekcij (25 %), v letih 1932 in 1929 pa je poslal samo 13 % oz. 12 % vzorčnih kolekcij.

Število vzorčnih kolekcij sva strnila po mesecih odpošiljanja. Ugotavljava, da je bilo največ vzorčnih kolekcij odposlanih v maju (33 ali 40 % vseh). Meseci, ko je bilo odposlanih še veliko vzorčnih kolekcij, so junij, marec in april. Prvo pošiljanje se je leta 1930 začelo že v februarju. Mrtva sezona, ko vzorcev ni odpošiljal, je bila od julija do januarja.

Z vzorčnimi kolekcijami je Karol Košir pošiljal tudi račun, na katerem je bil običajno pripis. Nekaj takih primerov posredujeva v nadaljevanju.

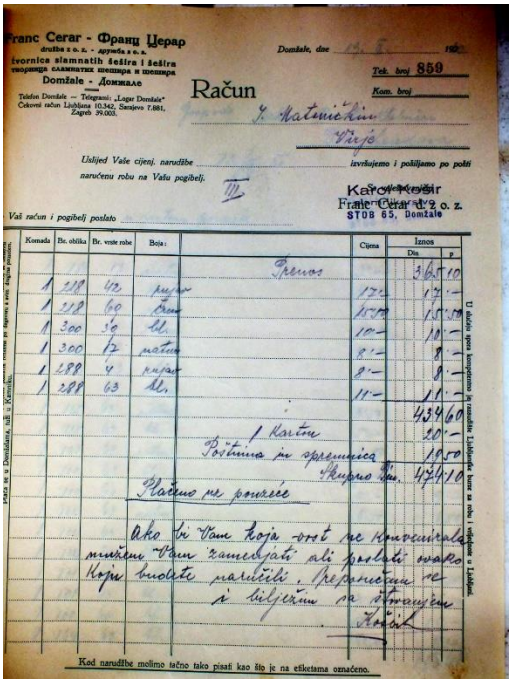
23. 6. 1929, Suljo Bečović, trgovec, Sl. Bar, Črna gora: »Pošiljam vam razne kvalitete in forme, ako hočete, lahko naročite po številkah na ceduljici. Želim, da bi bili popolnoma zadovoljni tako v ceni kot v kvaliteti. Pričakujem ponovna naročila in beležim s spoštovanjem. Košir«

24. 6. 1930, Mile Vitorović, Priboj: »Pošiljam vam eno malo kolekcijo vzorcev. Sedaj se je sezija že skoraj končala, ako želite otroške in za fante, tudi to lahko dobite. Samo sporočite, kakšne oblike in številke ste imeli pri Cerarju, potem vam pošljem vse tako, kakor boste naročili. Pričakujem vaše c. naročilo in beležim s spoštovanjem. Košir«

27. 5. 1931, Ivan P. Modrić, Senj: »Ker ste zahtevali tako malo kosov, vam nisem mogel poslati cele kolekcije. Klobuki za kopanje stanejo 7 din, 7,50, 8,50 din. Pričakujem vaša c. naročila in beležim s spoštovanjem. Košir«

24. 6. 1931, Petar Uglešić, Božava: »Imam razne forme in vrste bele in v barvah ter so isto tako razne cene – moški od 7 din do 16 din in tudi več, če rabite Girardi trde imam isto. Priporočam se in beležim s spoštovanjem. Košir«

15. 7. 1930, Anton Gass, Šid: »Priloženo je nekaj vzorcev slame in basta, ki se lahko dobi. Cene so na listu pisane. Pričakujem vaše c. naročilo in beležim s spoštovanjem. Košir« (pošilja št. 3 in 4 natur, plan, zelen, rjav).

Franc Cerar - Франц Церар
družba z o. z. - друштво с о. з.
tvornica slamnatih šešira i šeširа
творница сламнатих шешира и шешира
Domžale - Домжале

Telefon Domžale — Telegrami: „Lager Domžale"
Čekovni račun Ljubljana 10.342, Sarajevo 7.681, Zagreb 39.003.

Domžale, dne 19. 2. 1932

Račun

Tek. broj 859

Kom. broj

I. Martinčkin
Virje

Uslijed Vaše cijenj. narudžbe izvršujemo i pošiljamo po pošti naručenu robu na Vašu pogibelj.

Karol Košir
Franc Cerar i drug d. o. z.
STOB 65, Domžale

Vaš račun i pogibelj poslato

Komada	Br. oblika	Br. vrste robe	Boja		Cijena	Iznos Din	p
				Prenos		365	10
1	298	42	rujav		17.–	17	–
1	298	60	črn		15.–	15	–
1	300	59	bl.		10.–	10	–
1	300	42	natur		8.–	8	–
1	299	4	rujav		9.–	9	–
1	298	63	bl.		11.–	11	–
						434	60
				1 Karton		30	–
				Poštnina in spremnica		10	50
				Skupno Din.		474	10

Računo me ponovce

Ako bi Vam koja vrst pe ne ugovarala mučem Vam zamenjati ali poslati ovako koju hočete naručili. Prepričam se i ljubeznim se štovanjem

Košir

Kod narudžbe molimo tačno tako pisati kao što je na etiketama označeno.

U slučaju spora kompetentno je trgovačko sudište Ljubljana, kraj se robe i vršenje u Ljubljani.

Slika 3: Tretja stran računa z dne 19. 2. 1932, naslovljen na I. Martinčkin, Virje pri Kopirvnici. Karol Košir naslovniku pošilja veliko kolekcijo slamnikov (43 različnih modelov, barv in velikosti).

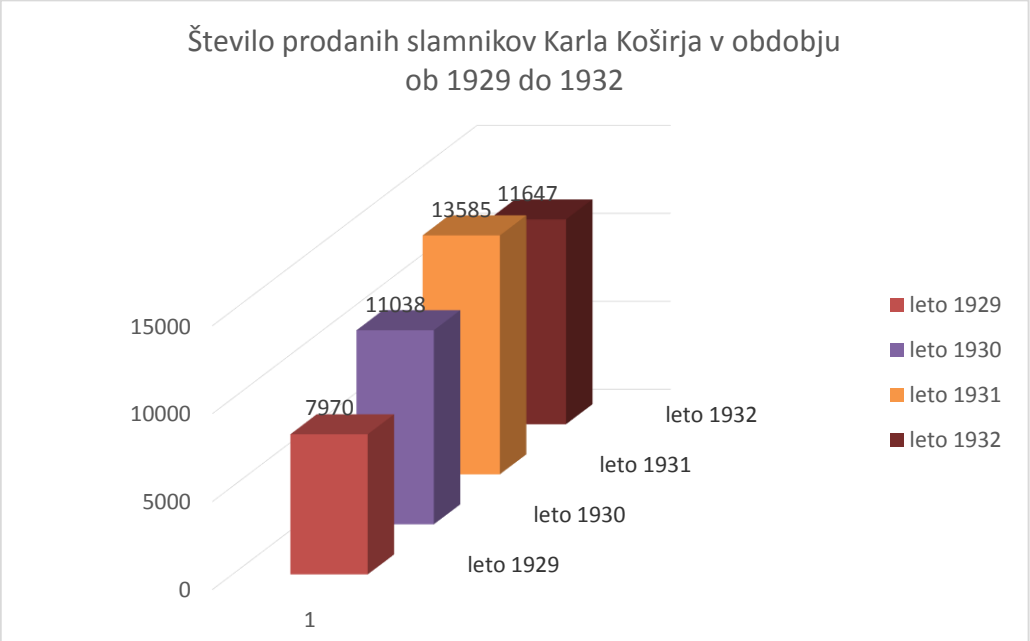
5.2 Število prodanih slamnikov v letih 1929-1932

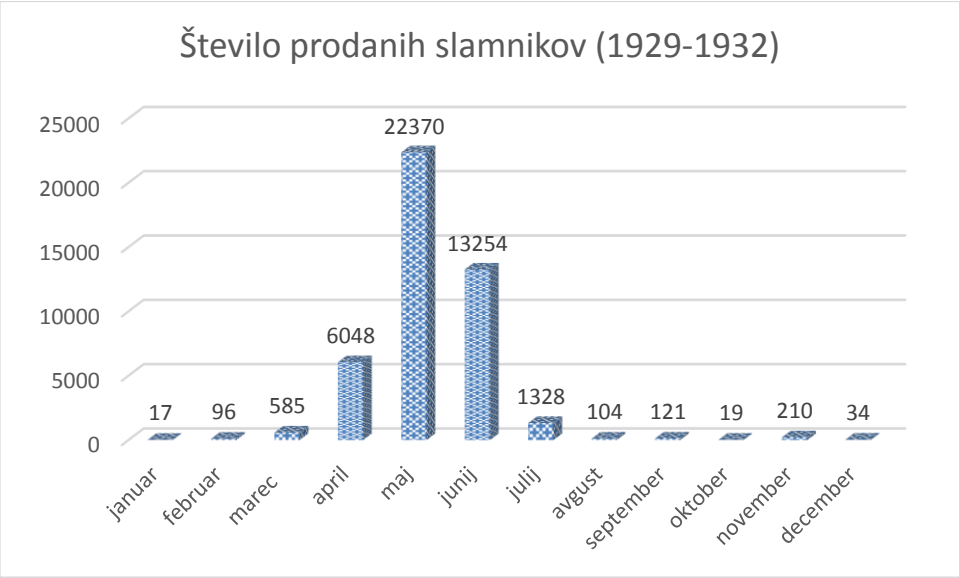
Vseh 674 računov sva natančno pregledala in izpisala iz njih različne podatke: število prodanih slamnikov, cene slamnikov in zneske računov. Na osnovi teh podatkov sva dobila zanimive rezultate, ki jih prikazujejo spodnje preglednice in grafi.

Preglednica 3: Število izdelanih slamnikov v obdobju 1929-1932

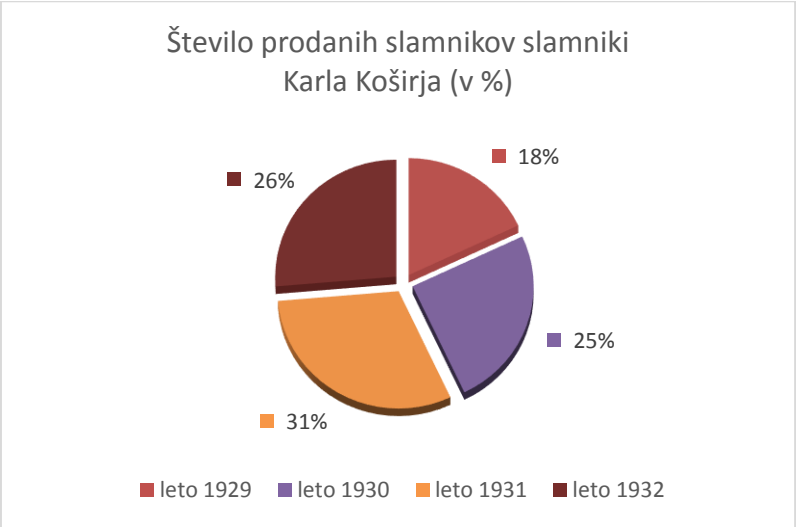
Slamniki	**leto 1929**	**leto 1930**	**leto1931**	**leto 1932**	**skupaj**
januar	0	0	12	5	17
februar	0	90	0	6	96
marec	0	246	322	17	585
april	560	3932	938	618	6048
maj	4497	4284	7945	5644	22370
junij	2548	2141	3759	4806	13254
julij	217	259	572	334	1382
avgust	28	7	11	58	104
september	50	27	22	22	121
oktober	15	0	4	0	19
november	55	28	0	127	210
december	0	24	0	10	34
skupaj	**7970**	**11038**	**13585**	**11647**	**44240**

V obdobju od 1929 do 1932 je Karol Košir prodal **44.240 slamnikov**. Glede na to ugotavljava, da je na leto v tem obdobju izdelal in prodal povprečno 11.060 slamnikov.

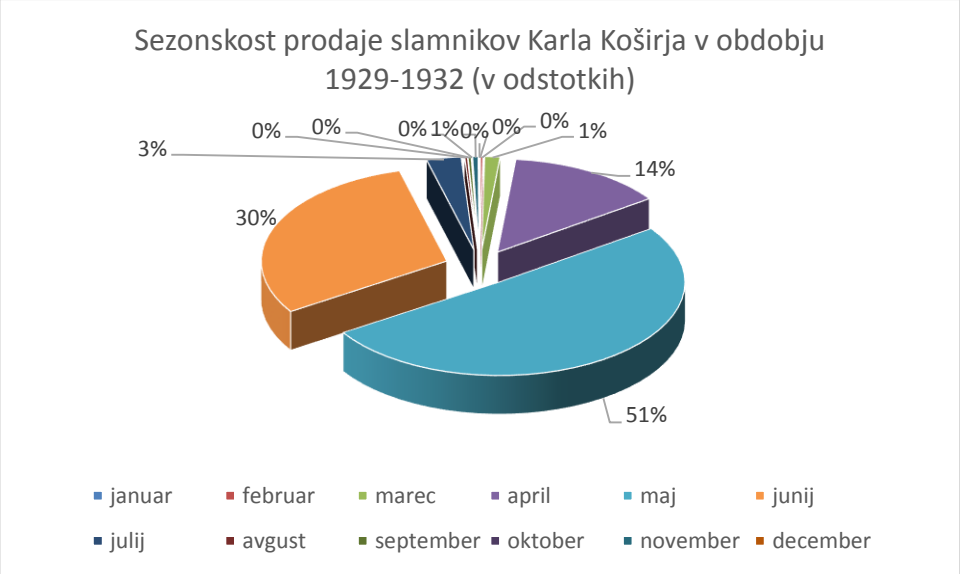

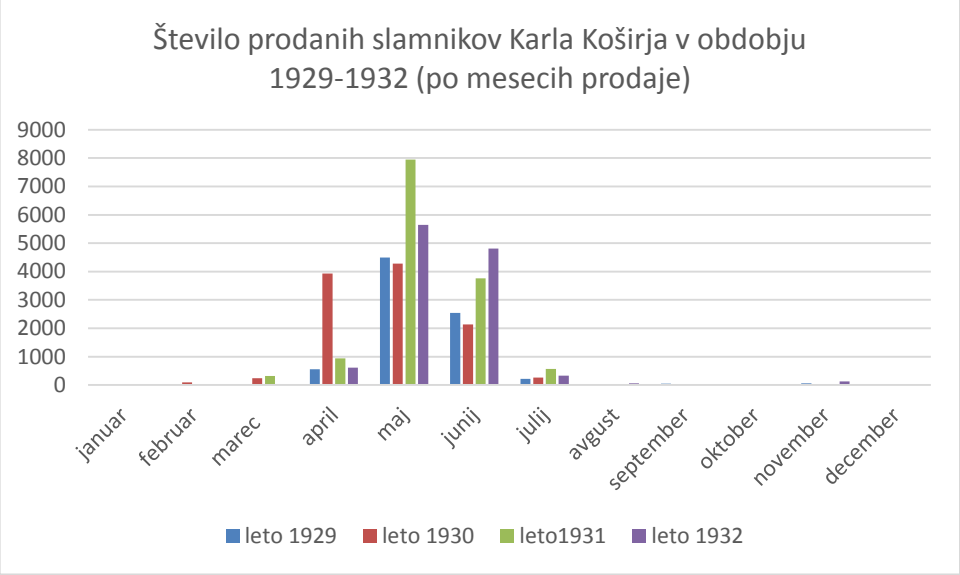

Najuspešnejše leto po številu prodanih slamnikov je bilo leto 1931, ko je prodal **13.585** slamnikov ali 31 % vseh v obravnavanih letih. Najslabše leto po prodaji je bilo leto 1929, ko je izdelal **7970** slamnikov ali 18 % vseh. Tako stanje ni odraz gospodarskih razmer v takratni kraljevini Jugoslaviji, saj leto 1929 velja za gospodarsko najboljšega pred gospodarsko krizo, ki se je začela leta 1930 in dosegla dno leta 1934.

Če seštejemo število prodanih slamnikov po mesecih, ugotovimo, da je bila prodaja izrazito sezonska. Večino slamnikov je prodal v mesecu maju in sicer kar 51 %. Drugi mesec po prodaji je bil junij (30 %), tretji pa april (14 %). V ostalih mesecih je prodal zanemarljivo malo slamnikov, najmanj pa v januarju, oktobru in decembru (manj kot 50).

5.3 Izkupiček od prodanih slamnikov v letih 1929-1932

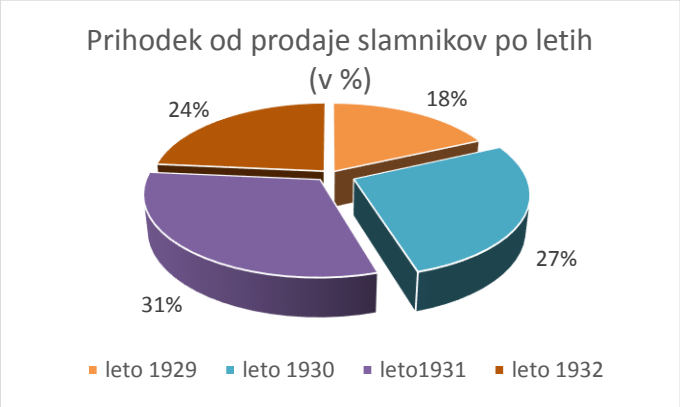
V obdobju od 1929 do 1932 je Karol Košir s prodajo slamnikov zaslužil **404.789,90** dinarjev ali povprečno 101.197dinarjev na leto.

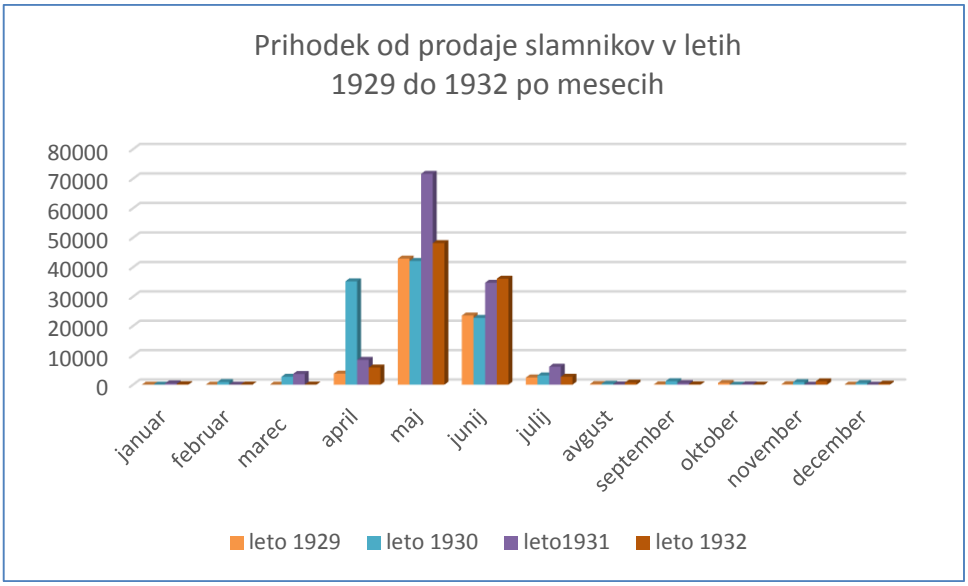
Preglednica 4: Izkupiček od prodanih slamnikov v letih 1929–1932 po mesecih

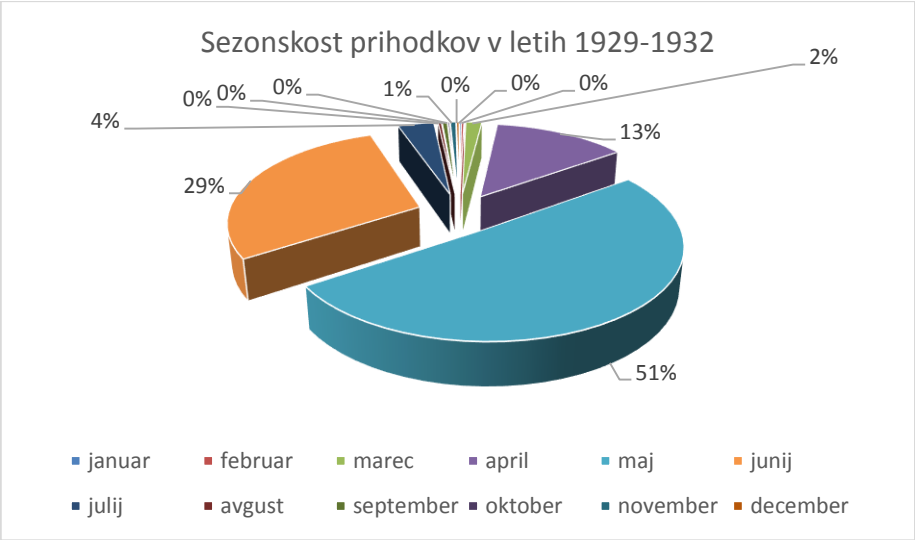
Meseci	leto 1929	leto 1930	leto1931	leto 1932	skupaj din
januar	0	0	449	181	630
februar	0	920,2	0	45,5	965,7
marec	0	2703,85	3659	51	6413,85
april	3759,2	35201,7	8449,4	5844,3	53254,6
maj	42932,7	42108	71648	48157,3	204846

junij	23549,6	22737,4	34717,6	36097,95	117102,6
julij	2463,75	3169	6136,5	2694,5	14463,75
avgust	225,5	302	81,5	690,4	1299,4
september	150	1185	531	137	2003
oktober	567	0	120	0	687
november	175	862	0	1147	2184
december	0	600	0	340	940
skupaj	73822,75	109789,2	125792	95385,95	**404789,9**

Najuspešnejše leto po izkupičku od prodanih slamnikov je bilo leto 1931, ko je zaslužil 125.792 dinarjev ali 31 % vsega zaslužka v obravnavanih letih. Najslabše leto po prodaji je bilo leto 1929, ko je s prodajo slamnikov iztržil 73823 dinarjev ali 18 % vsega zaslužka. Kakor vidimo, so deleži enaki kot pri številu prodanih slamnikov.

Tudi pri prihodkih od prodaje slamnikov se izkazuje izrazita sezonskost. Večino zaslužka je bilo v mesecu maju (51 %), juniju (29 %) in aprilu (13 %). V ostalih mesecih je s prodajo slamnikov zaslužil le 7 % letnega izkupička.

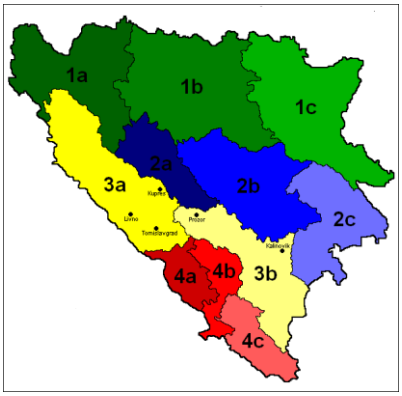
5.4 Območja prodaje slamnikov

Pri zbiranju podatkov sva posamezne države razdelila na naslednja območja ali regije:

- **Srbija**: Vojvodina, Beograd, Srednja Srbija, Južna Srbija, Zahodna Srbija,
- **Bosna in Hercegovina**: Severna BIH (v literaturi Peripanonska makroregija), Gorsko-kotlinska in Visokokraška BIH (ti dve območji sva združila) in Mediteranska BIH.

Slika 4: Geografska delitev Hrvaške[10]

Slika 5: Geografska delitev Bosne in Hercegovine:[11]

[10] Geografska delitev Hrvaške, https://www.google.si/search?q=regije+srbija&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=FHbRUpDPB4nnywOJkICYDg&ved=0CEoQsAQ&biw=1680&bih=887#q=regije+hrvatske&tbm=isch&facrc=_&imgdii=_&imgrc=NYne2Jx1O0xNaM%253A%3BcPQHUoSPN6LFiM%3Bhttp%253A%252F%252Fporestina.info%252Fwp-content%252Fuploads%252F2013%252F08%252F607rh.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fporestina.info%252Fnova-podjela-hrvatske-na-tri-regije-sjeverozapadna-panonska-i-jadranska%252F%3B400%3B395, 6. 12. 2013.

[11] Geografska delitev BIH, https://www.google.si/search?q=regije+srbija&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=FHbRUpDPB4nnywOJkICYDg&ved=0CEoQsAQ&biw=1680&bih=887#q=regije+BIH&tbm=isch&facrc=_&imgdii=_&imgrc=gck0SuSU2Z6JiM%253A%3B0DXAcseXaYS_VM%3Bhttp%253A%252F%252Fimg23.imageshack.us%252Fimg23%252F6342%252Fmakroregijeog9.

- **Hrvaška**: Središčna Hrvaška, Slavonija, Dalmacija in Gorsko-primorska regija. V nalogi obale Kvarnerja in Istro imenujeva Primorska, ostali del pa Gorska Hrvaška.
- **Črna gora**: Severna, Centralna in Primorska regija.[12]

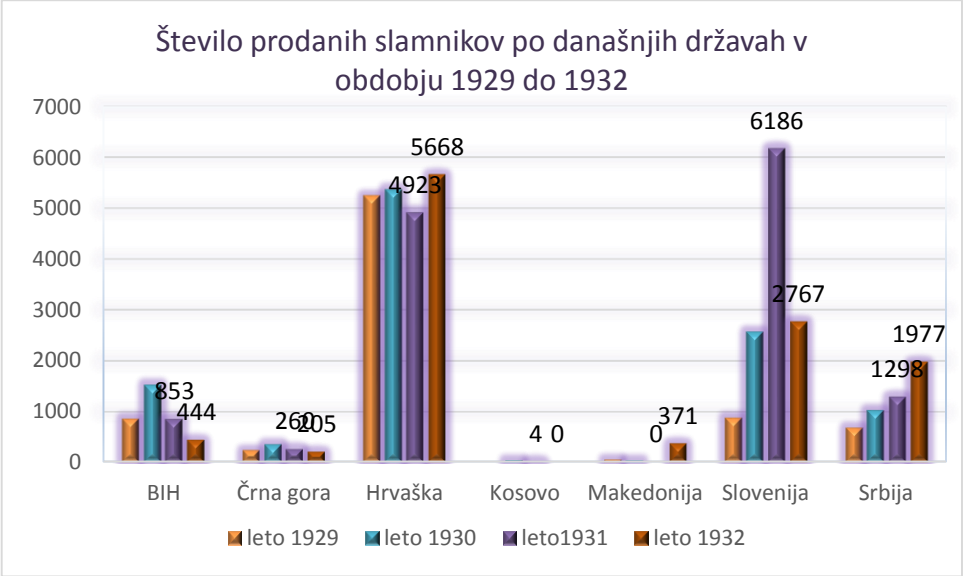
Pri razvrščanju krajev, v katere je Karol Košir prodajal slamnike, nama je v veliki meri pomagal spletni portal Google maps. Vtipkala sva posamezne kraje, program pa je pokazal območje, kjer se ti kraji nahajajo. Glede na zgoraj omenjeno regionalizacijo sva k vsakemu kraju zapisala geografsko območje.

Slika 6: Geografska delitev Črne gore

Preglednica 5: Število prodanih slamnikov v letih 1929–1932 po današnjih državah

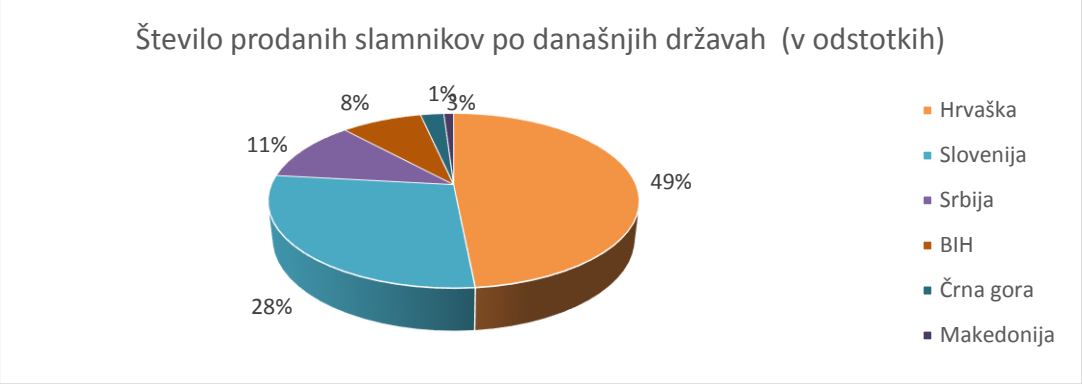
Slamniki	**leto 1929**	**leto 1930**	**leto1931**	**leto 1932**	**skupaj**
BIH	862	1523	853	444	3682
Črna gora	239	356	260	205	1060
Hrvaška	5260	5365	4923	5668	21216
Kosovo	0	40	4	0	44
Makedonija	49	29	0	371	449
Slovenija	876	2564	6186	2767	12393
Srbija	684	1022	1298	1977	4981

png%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.klix.ba%252Fforum%252Fjel-kalinovik-spada-u-herecgovinu--t60022s0.html%3B619%3B606, 6. 12. 2013.

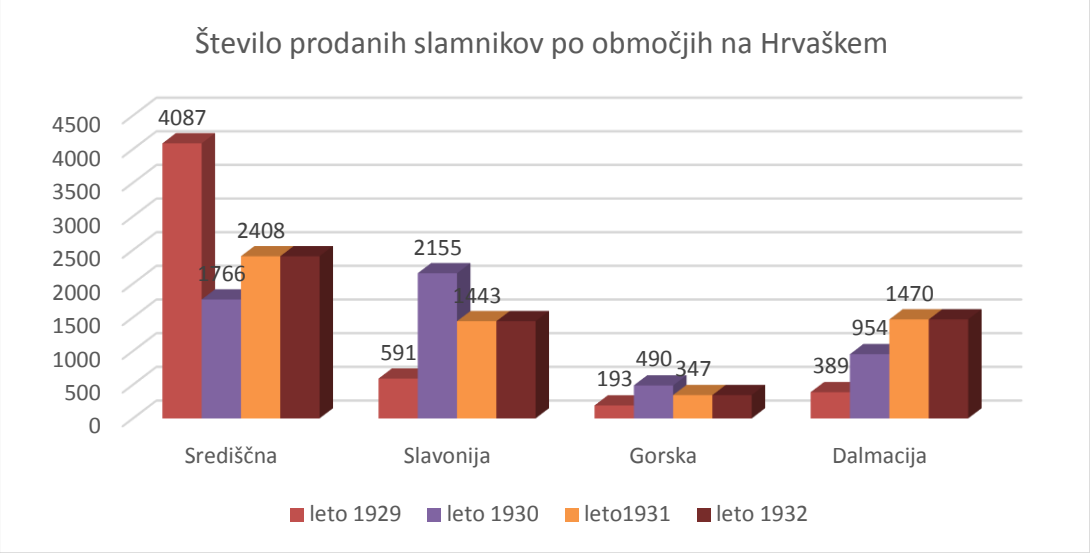
[12] Geografska delitev Črne gore: http://www.cgautentik.com/index_o_crnoj_gori.php, 6. 12. 2013.

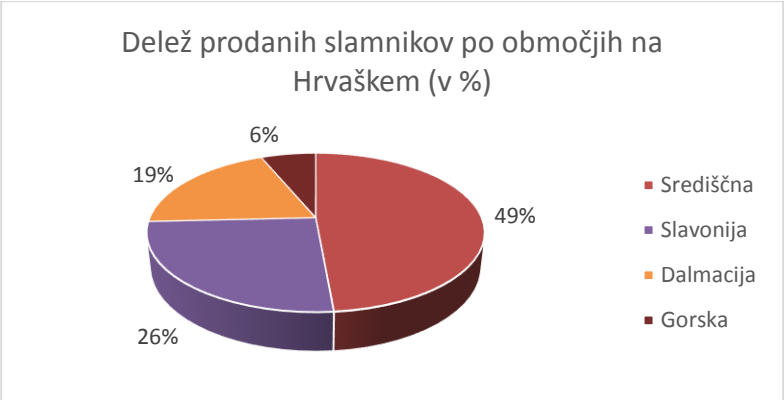
Ugotavljava, da je Karol Košir največ slamnikov prodal na ozemlju današnje Hrvaške (21.216 slamnikov ali 49 % vseh). V vseh obravnavanih letih je bila tam prodaja zelo visoka (okoli 5000 slamnikov na leto ali več). Leta 1931 je posebno veliko slamnikov prodal v Sloveniji (6186), deloma doma, v Domžalah, kamor so prihajali kupci od vsepovsod, in deloma na območju Dravsko–Ptujskega polja (predvsem na Ptuju). Iz analize ugotavljava, da je v Srbiji prodaja z leta v leto naraščala.

PRODAJA SLAMNIKOV NA HRVAŠKEM

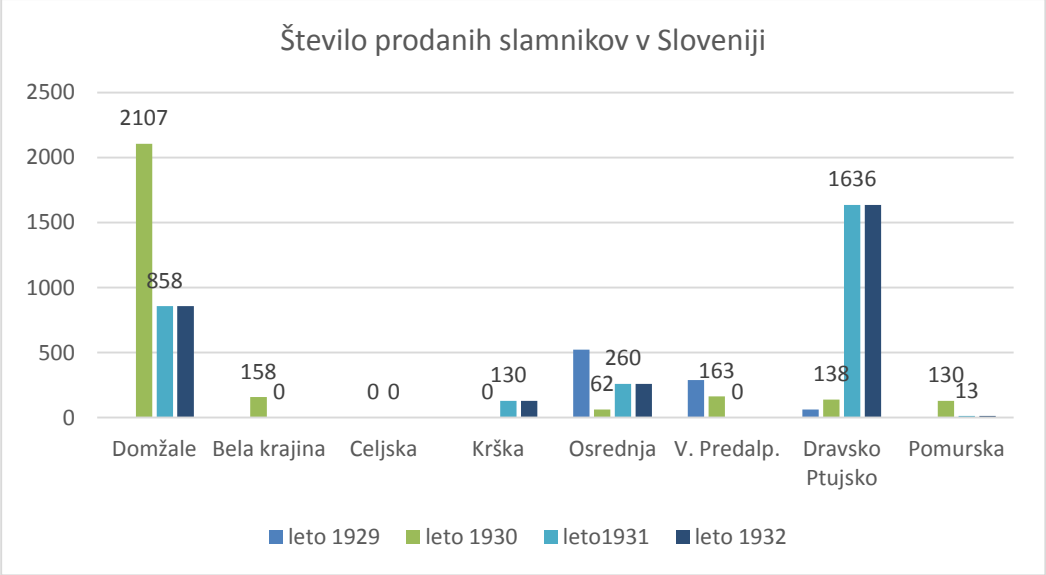
V letu 1929 je Karol Košir največ slamnikov prodal v Središčni Hrvaški, naslednje leto je prodaja zelo narasla v Slavoniji, leta 1931 in 1932 pa še v Dalmaciji. V vseh štirih letih skupaj je skoraj polovico vseh slamnikov prodal v Središčni Hrvaški (49 %), 26 % v Slavoniji in 19 % v Dalmaciji, ostale pa na območju Gorske Hrvaške.

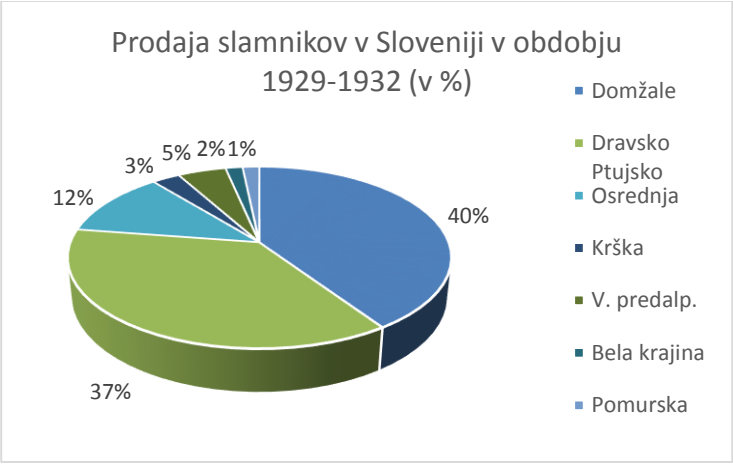

PRODAJA SLAMNIKOV V SLOVENIJI

V Sloveniji je največ slamnikov prodajal doma, ker so njegovi kupci ali krošnjarji od vsepovsod hodili v njegovo delavnico v Domžalah. Leta 1931 in 1932 je veliko slamnikov potovalo na Dravsko–Ptujsko polje (nad 1600 na leto).

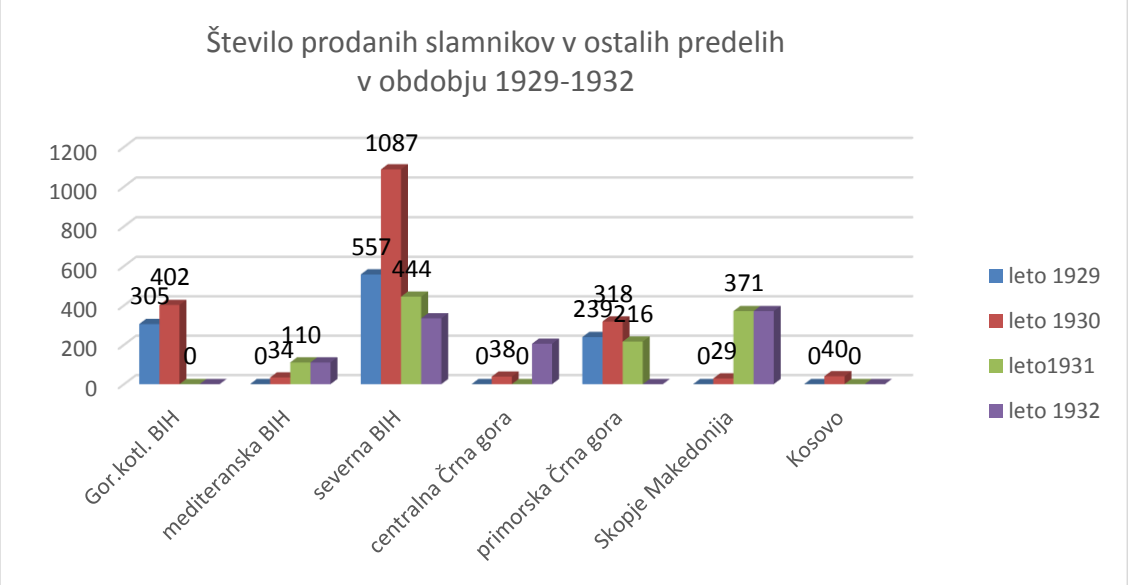

Če upoštevamo prodajo v vseh štirih letih skupaj, ugotovimo, da je 40 % slamnikov prodal doma, 37 % na Dravsko–Ptujskem polju, 12 % v Osrednji Sloveniji, nekaj pa jih je prodal še v vzhodnem predalpskem območju, v Krški kotlini, v Beli krajini in v Pomurju.

PRODAJA SLAMNIKOV V OSTALIH PREDELIH JUGOSLAVIJE

Karol Košir je prodajal slamnike še v drugih delih takratne Jugoslavije. Izmed teh območij jih je največ prodal v severni Bosni (npr. leta 1930 - 1087 slamnikov). Nekaj sto slamnikov je prodal še v srednji, gorsko-kotlinski Bosni in Hercegovini ter v primorski Črni gori. V letih 1931 in 1932 pa jih je prodajal tudi v Skopje v Makedoniji, v centralno Črno goro (v Nikšič) in mediteranski del Bosne in Hercegovine.

5.5 Vrste in cene slamnikov

VRSTE - MODELI SLAMNIKOV

Po pregledu vseh računov za leti 1929 in 1932 ugotavljava, da je Karol Košir v letih 1929 in 1932 izdeloval in prodajal 27 različnih modelov slamnikov, označenih s številčnimi oznakami (spodnja preglednica).

Preglednica 6: Modeli slamnikov s številčnimi oznakami, ki jih je prodajal Karol Košir v letih 1929 in 1932

Modeli leta 1929									
63	**100**	101	102	104	123	125	**140**	164	180
218	219	226	**250**	270					
300									
skupaj 16 različnih modelov									
Modeli leta 1932									
3	4	17	18	20	35	38	39	60	61
101	102	104	105	106	123	125	164	170	180
218	219	225	226	227	228	229	232	270	
300	420	430							
skupaj 23 različnih modelov									

Poleg modelov, označenih s številčnimi oznakami, se na računih pojavljajo tudi drugi slamniki brez številčnih oznak. Prikazuje jih naslednja preglednica.

Preglednica 7: Panama slamniki, ki jih je Karol Košir prodajal v letih 1929 in 1932

Datum računa	model, številka in barva slamnika	cena slamnika
14. 6. 1929	panama I. a	130 din
20. 6. 1929	panama I. a	240 din
14. 5. 1930	panama I. a	130 din
19. 5. 1931	panama 56 cm	140 din
3. 6. 1931	panama I. a	140 din
27. 6. 1931	panama I. a 60 cm	180 din

Najdražji slamniki so bili panama slamniki. Najdražji panama slamniki so stali 240 din, najcenejši pa 130 din.

Slika 7: Luka z žirardi slamnikom.

Slika 8: Moški slamniki v Slamnikarskemu muzeju, kakršne je izdeloval tudi Karol Košir.

Preglednica 8: Žirardi slamniki, ki jih je Karol Košir prodajal v letih 1929 in 1932

Datum računa	model, številka in barva slamnika	cena slamnika
3. 6. 1930	girardi 350_8 beli	50 din
3. 6. 1930	girardi 510_6 bl.	48 din
	girardi 504 bl.	28 din
17. 6. 1930	girardi 250 sak	26 din
23. 6. 1930	girardi 0150	22 din
24. 6. 1930	girardi Ch. 5 hluc.	28 din
9. 7. 1930	girardi 080	42 din
	girardi R. spl. 35, 60 bl	28 din
16. 4. 1931	girardi 504	26 din
	girardi 515 bel	23 din
	girardi 509 bel	21,50
	girardi 526	40 din
	girardi 510	52 din
	girardi 514 bel	21 din
26. 5. 1931	girardi 514	21 din
	girardi 509	21,50 din
27. 5. 1931	girardi 514 bel	22 din
	girardi 515 bel	24 din
	girardi 509 bel	22,50
	girardi 526 bel	40 din
27. 5. 1931	girardi 504 bel	27 din
	girardi 510 bel	52 din
2. 6. 1931	girardi magline 56 cm	75 din
	300 magline I. a 56 cm	65 din
5. 6. 1931	girardi 509 bel	19 din
	girardi 504 bel	28 din

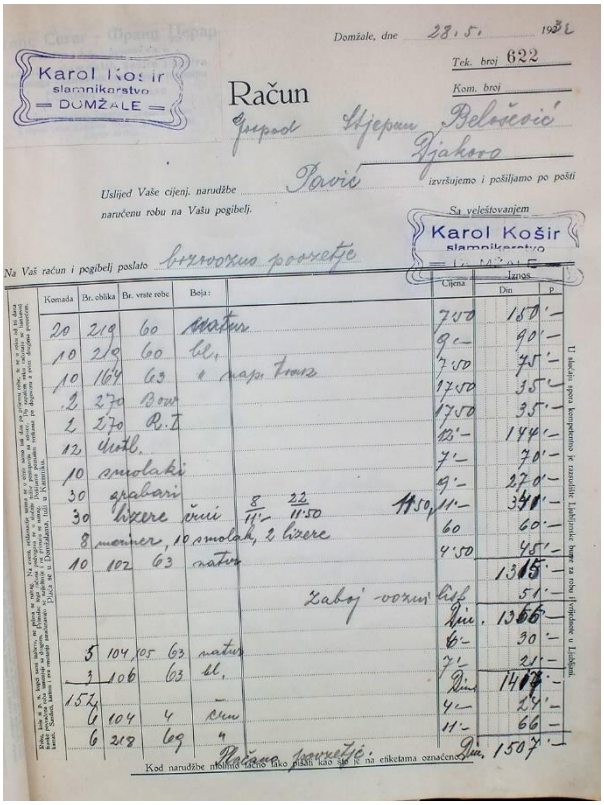
	girardi 526 bel	44 din
20. 6. 1931	300 magline I. črni	55 din
19. 7. 1931	girardi 514 bel	21 din

Vrsta boljših slamnikov so bili žirardi slamniki. Njihova cena se je gibala od 19 dinarjev do 75 dinarjev.

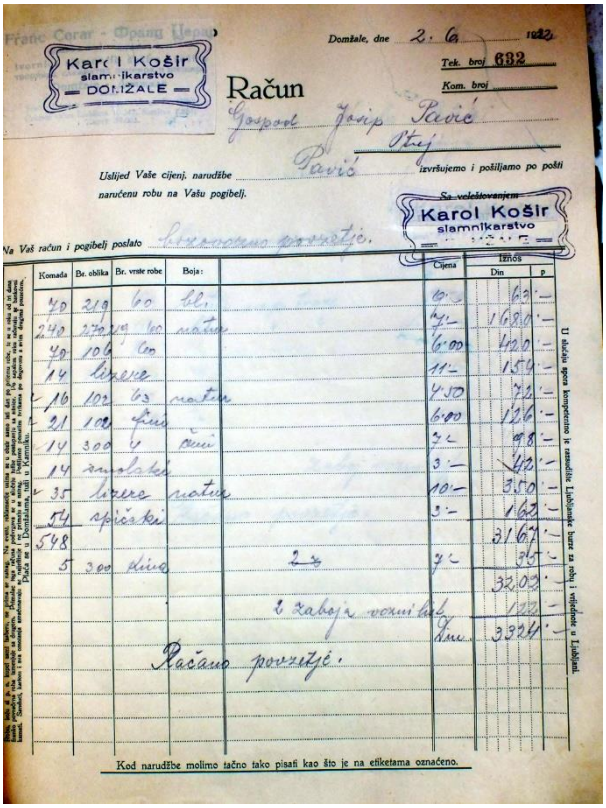
Preglednica 9: Mornarski slamniki, ki jih je Karol Košir prodajal v letih 1929 in 1932

Datum računa	**model, številka in barva slamnika**	**cena slamnika**
16. 5. 1929	mariner, o velikosti ni podatkov	8 din, 5 din
21. 6. 1930	mariner 63 natur	7 din
15. 5. 1931	mariner	6 din
16. 6. 1931	mariner	5,50 din
31. 5. 1932	mariner	6,50
7. 6. 1932	mariner 102 60	6 din

Ena vrsta slamnikov so bili mariner, predvidevava, da so bili to mornarski slamniki, ki so zavihani z vseh strani. Njihova cena se je gibala od pet in pol do osem dinarjev.

Slika 9: Račun z dne 28. 5. 1932, naslovljen na Stjepana Beloševića iz Đakova (Slavonija, Hrvaška).

Slika 10: Račun z dne 2. 7. 1932, naslovljen na Josipa Pavića s Ptuja.

Preglednica 10: Slamniki glede na vrsto slame in način pletenja

Datum računa	**model, številka in barva**	**cena slamnika**
27. 5. 1929	tuskan	14 din
	manila	24 din
	lizere, svilen trak	15 din
	fini bast moški	14 din

	motlet	10,50
31. 5. 1930	300 manila natur 219 manila natur 270 manila natur	30 din 30 din 30 din
15. 5. 1931	moški lizere	13 din
16. 5. 1931	manila	22 din
30. 5. 1931	lizere	11 din
2. 6. 1931	manila	18 din
8. 6. 1931	300 motlet. črn	12 din
8. 6. 1931	lizere	11 din
	tuskan	12 din
9. 6. 1931	tuskan	13 din
	lizere	12 din
	lizere črni	11 din
	motlet barvan	9 din
31. 5. 1932	tuskan	11 din
	motlet fini	12 din
2. 6. 1932	lizere natur	10 din
7. 6. 1932	300 tuskan črn	10 din
	300 lizere črni	11 din
	270 tuskan fini	12 din

Med navajanjem slamnikov je uporabljal imena, za katera predvidevava, da pomenijo slamnike iz različnih materialov. Motlet je najtanjša kita, bast je leseno oblanje itd. Najdražji med njimi so slamniki Manila, predvidevava, da gre za filipinsko travo ali slamo.

Preglednica 11: Slamniki glede na obliko, način izdelave in namen

Datum računa	**model, številka in barva**	**cena slamnika**
27. 5. 1929	špičak	5,50 din
	fantovski, beli	7 din
2. 6. 1929	črni kranjski	7 din
16. 6. 1931	fantinski	5,50 din
28. 5. 1932	smolaki	7 din
31. 5. 1932	špičaki	3 din
31. 5. 1932	fantinski	6,50
	smolaki	3 din
8. 6. 1932	smolaki	6 din
2. 6. 1932	damski rjav garniran	45 din

Poleg običajnih pa je včasih naredil tudi izjeme, kot je damski slamnik, ki jih drugače ni izdeloval.

Preglednica 12: Drugi izdelki na računih Karla Koširja v letih 1929–1932

Datum računa	**model, številka in barva**	**cena slamnika**
24. 7. 1930	model 430 3 roči, beli veliki	45 din
	model 420 2 roča	32 din
19. 9. 1930	model 400 šolski	22,50 din
	model 410 2 roča	27,50 din
29. 12. 1930	tulci za steklenice št. 17	1 din
7. 9. 1931	model 400 šolski	20 din
	model 410 2 roča	25 din
	model 420 2 roča večji	32,50
	model 430 3 roči	42,50
31. 12. 1932	model 430 3 roči	34 din

Med računi sva zasledila tudi zgoraj navedene izdelke. Predvidevava, da so bili modeli s številkami nad 400 slamnati cekarji, ki so jih v tistih časih uporabljali tudi za šolske torbe. Imeli so dva ali tri roče. Kakor je razvidno iz zgornje preglednice, je Karol Košir 29. 12. 1930 prodal tudi tulce za steklenice.

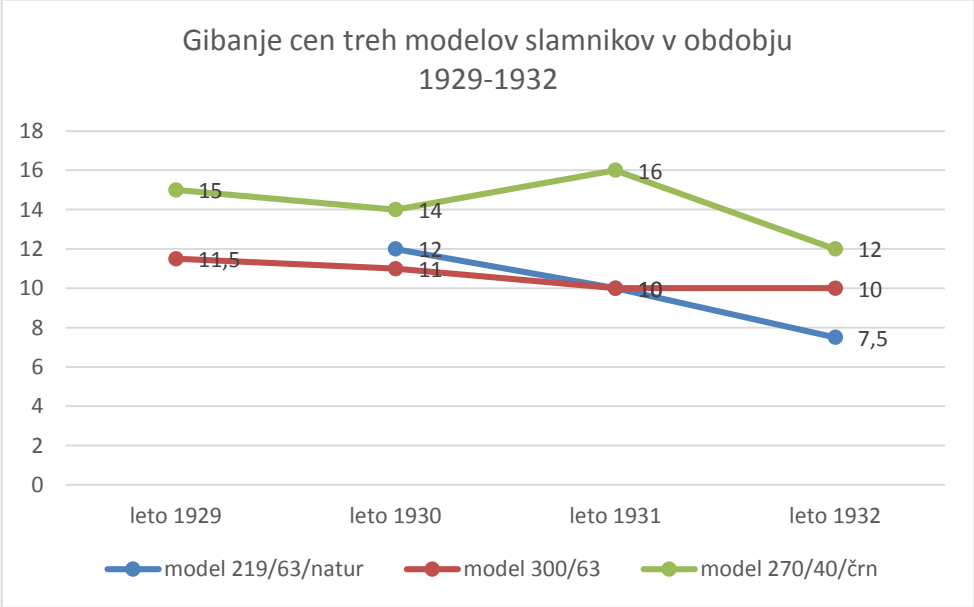
GIBANJE CEN SLAMNIKOV

Za prikaz gibanja cen slamnikov sva izbrala tri najpogostejše modele slamnikov: 219, 270 in 300, ki sva jim sledila v vseh obravnavanih letih. Pri tem sva morala paziti na velikost in barvo slamnika, saj se cene glede na ti dve značilnosti razlikujejo.

Preglednica 13: Gibanje cen za tri modele slamnikov v obdobju 1929–1932

Vrsta slamnika	1929	1930	1931	1932
219/63/natur	Ni prodajal	9, 10, 11, 12 din	10 din	7; 7,50 din
300/63	8; 9,50; 10,50; 11,50 din	8; 10,50; 11 din	9,50; 10 din	9; 9,50; 10 din
270/40/črn	15 din	14 din	16 din	12 din

Spodnji graf prikazuje gibanje najvišjih cen za tri modele slamnikov. Ugotavljava namreč, da je cene prilagajal tudi količini, ki jo je kupec naenkrat kupil. Običajno je dajal na večje količine slamnikov 5 % popusta (cassa).

Cene slamnikov so se po letu 1930 nekoliko zniževale, kar je verjetno odraz velike gospodarske krize. To potrjujejo tudi nekateri zapisi na računih, na primer:

7. 3. 1931, Jovan J. Mirković, Ralja: »Ako vam katera vrsta ne konvenira, vam jo lahko zamenjam. Cene so letos po vsaki vrsti nižje in upam, da bodete zadovoljni, ter pričakujem kmalu kakšna večja naročila in beležim s spoštovanjem. Košir«

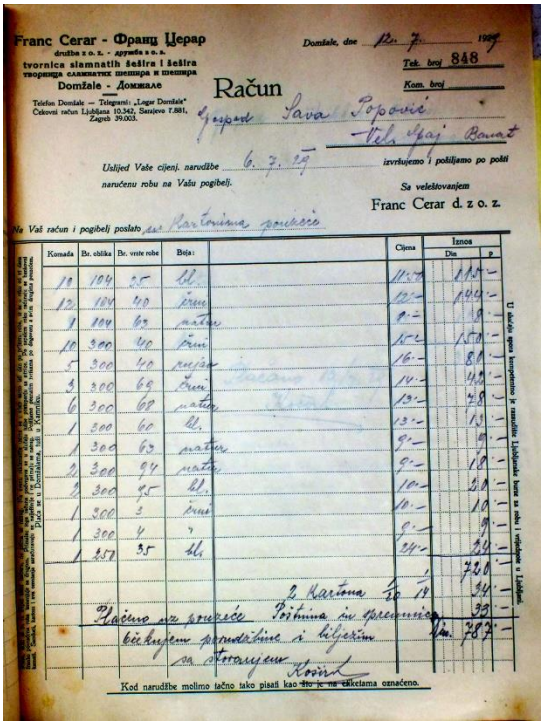
7.3. 1931, Frano Padovan, Velaluka: »Katera vrsta vam ne konvenira, jo lahko zamenjamo. Sedaj so klobuki cenejši, vsaka vrsta je cenejša kot lansko leto. Če potrebujete girardi (trdi), vam lahko isto pošljem vzorec. Pričakujem kmalu kako večje naročilo in beležim s spoštovanjem. Košir«

5.6 Plačilo slamnikov

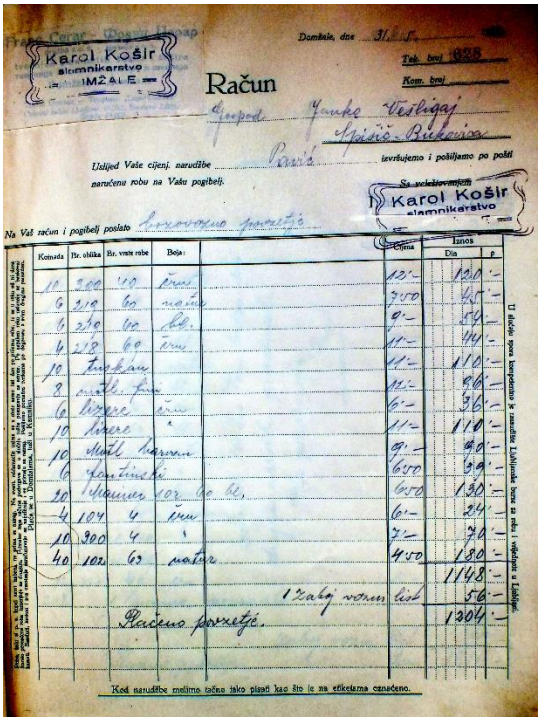
Običajno je Karol Košir zahteval, da njegove stranke račune plačajo takoj po prejemu blaga, včasih pa je naredil tudi izjeme. Tak primer je bil klobučar Pavel Ecker iz Lendave. V nadaljevanju navajava primer običajnega in izjemnega plačevanja računov:

Običajno plačevanje:
22. 5. 1929, Ivo. P. Ragjenović, Budva: »Mali za otroke sedaj še niso narejeni. Če bi jih hoteli, prosim, pišite. Plačano po povzetju. Pričakujem c. naročilo in beležim s spoštovanjem. Košir«

Izjemno plačevanje:
5. 4. 1930, Pavel Ecker, klobučar, Dolnja Lendava: »Plačljivo v 14 dneh po sestavi računa. Se priporočamo, s spoštovanjem. Košir«

Slika 11: Račun z dne 12. 7. 1929, Veli Gaj, Banat, pošiljanje po pošti in plačano po povzetju.

Slika 12: Račun z dne 31. 5. 1932, Spišič Bukovica, Slavonija, prevoz po železnici in plačano po povzetju.

5.7 Opombe na računih

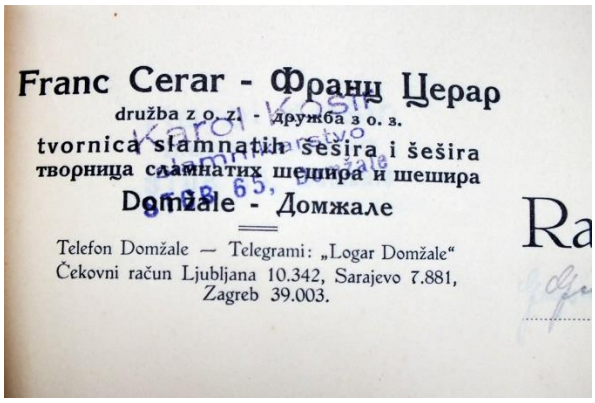
Na računih Karla Koširja se nahaja vrsta zanimivih opomb, ki sva jih razvrstila po tematiki.

PREVZEM NAROČIL SLAMNIKARSKE DELAVNICE FRANCA CERARJA
22. 4. 1929, Hakija Mujičić, Teslič: »Ker je tovarna Fr. Cerar v likvidaciji, predala mi je vaše c. naročilo, ki sem vam ga, upam v vaše zadovoljstvo, poslal. Upam, da vam bo blago in cena konvenirala ter pričakujem vaše c. naročilo ter beležim s spoštovanjem. Košir«

23. 4. 1929: Dušan Crnogorčević, Gjenović, Boka Kotorska: »Ker je tov. Fr. Cerar v likvidaciji, predala mi je vašo c. naročilo. Pošljam vam vzorce, upam, da vam bo cena in kvaliteta konvenirala. Pričakujem vaša c. naročila in beležim s spoštovanjem. Košir.«

17. 5. 1929: Ivan Matoničkin, Virje: »Ker je tvrdka Fr. Cerar v likvidaciji, predala mi je vaše c. naročilo, katero vam takoj odpošiljam. Upam, da boste zadovoljni tako z blagom kakor s ceno! Priporočamo se za nadaljnja naročila ter beležim s spoštovanjem. Košir.«

18. 5. 1929: Mihajlo Stupavsky, Gložan, Bačka: »To naročilo ste poslali na firmo Franc Cerar, ki ne izdeluje več slamnatih klobukov. Ta je nama odstopila naročilo. Pričakujemo, da boste s pošiljko zadovoljni v vsakem oziru ter da nas kmalu počastite z vašim novim naročilom in beležimo s spoštovanjem. Karol Košir«

Franc Cerar - Франц Церар
družba z o. z. - дружба з о. з.
tvornica slamnatih šešira i šešira
творница сламнатих шешира и шешира
Domžale - Домжале
Telefon Domžale — Telegrami: „Logar Domžale"
Čekovni račun Ljubljana 10.342, Sarajevo 7.881,
Zagreb 39.003.

Slika 13. Karol Košir je v obravnavanih letih uporabljal račune Franca Cerarja.

Povzetek: Veliko število kupcev je Karol Košir pridobil iz slamnikarske tovarne Franca Cerarja, kjer sta oba bila z ženo prej zaposlena, njegova žena Frančiška pa je bila Cerarjeva hči. Ker je slamnikarska tovarna propadla, je njena naročila prevzel Karol Košir in si tako priskrbel svoje prve stalne kupce.

JANKO PAVIĆ – KOŠIRJEV PRODAJNI ZASTOPNIK

4. 5. 1929: Ilija Belošević, Gudovac, pošta Bjalovar: »Po naročilu g. J. Paviča vam pošiljam naročilo in upam, da boste zadovoljni. Priporočam se vam in beležim s spoštovanjem. Košir.«

20. 6. 1929, Josip Petek, Zemun: »G. J. Pavić je dal naročilo za 100 kosov teh (opomba model 300, številka 3, črni). Ker pa ni bilo mogoče do tega časa toliko, pošiljam samo teh 66 kosov. Se priporočam. Košir«

26. 6. 1931, Janko Pavić: »5 slamnikov povrhu zastonj. Ker moramo poravnati obresti, vas prosim, da gornji znesek nakažete po priloženi položnici na Mestno hranilnico v Ljubljani. Vas pozdravlja. Košir«

1. 7. 1931, Janko Pavić, Džurmanec: »Dva Panama sta od Škrabarja in vam jih bode on zaračunal …«

Povzetek: Karol Košir je imel svojega prodajnega zastopnika, ki je prodajal njegove slamnike. To je bil Janko Pavić iz Hromca pri Džurmancu (Središčna Hrvaška). Iz zadnje pripombe sklepava, da je bil zastopnik tudi za druge domžalske slamnikarje, npr. za Škrabarja.

POPRAVILO SLAMNIKOV

12. 6. 1931, Bartno Gamelin, Jelsa: »En star nazaj, smo ga samo malo očistili, drugače se ne splača ga popraviti, pride predrago.«

Povzetek: Občasno je slamnike tudi popravljal oziroma obnavljal. V zgornjem primeru pa kupcu Gamelinu z Jelse (Dalmacija) sporoča, da se popravilo slamnika ne izplača.

PODARJANJE SLAMNIKOV

8. 7. 1931, Janko Pavić, Beltinci, Prekmurje: »Zraven imate 14 slamnikov zastonj. /…/ Tanki bast in dva Panama sem vam poslal v Džurmanci na pošto. Za Blaža sem imel kakih 70 din stroškov, ker ni blaga vzel, sem ga moral drugemu poslati, zatorej ne morem nič poslati, ampak od tistih 14 slamnikov mu lahko daste katerega. Pošljem po povzetju, ker niste nič omenili, kako naj pošiljam.«

28. 5. 1932, Melhior Pavić, Maribor: »Špičaki, lizere, mariner, 26 kosov imate zastonj.«

1.7.1932, Milan Pauleković, Garešnica: »2 270 lizere vam nič ne računam, vam jih dam za vas. Plačano povzetje. Panama pa nimam nobenega, vam ga nisem mogel dati zraven.«

Povzetek: Svojim stalnim kupcem je slamnike ob večjih naročilih tudi podarjal.

DRUGE OPOMBE K POŠILJKAM

29. 6. 1929, Jurica Mihelić: »Panama v tako veliki formi nimamo na lageru (v skladišču). Manjšo velikost lahko dobite. Pričakujem ponovna naročila in beležim s spoštovanjem. Košir«

10.7.1992, Častito predstojnštvo franč. sam., Novo mesto: »Ker je popolnoma enake vrste zmanjkalo ob koncu sezije, vam pošiljamo samo za spoznanje drugačno, ki je ravno tako dobra, a je v ceni tudi razlika. Ob enem se vam priporočam za prihodnjič, ako boste kaj potrebovali, vam bodemo radi in dobro postregli. Priporočam se vam vdani Košir«

18. 11. 1929, Peter Goringer, Ruma: »Sedaj nimamo več barvanega, kasneje boste lahko dobili spet vse barve. Črno vam lahko takoj pošljem. Priporočam se in beležim s spoštovanjem. Košir«

8. 5. 1930, Niko Batistić, Blato na Korčuli: »Klobuk - ne vem, ali potrebujete fine ali girardi, panama ali kakšne druge črne ali bele ali v barvah. Prosim, sporočite mi, da vam lahko ustrežem.«

5. 6. 1931, I. in M. Banožić, Široki Brijeg: (pošilja girardi slamnike) »Ako želite še finejše za menihe, potem vas prosim, sporočite, pride cena 55 din ali 60 din za komad. Priporočam se in beležim s spoštovanjem. Košir«

Povzetek: Iz ostalih opomb izvemo, da včasih ni mogel ustreči svojim kupcem, ker ni imel ustreznih modelov ali barv zadosti slamnikov na zalogi.

6 INTERVJU Z ELO KOŠIR, HČERKO KARLA KOŠIRJA

Gospa Ela Košir je najmlajša hči Frančiške in Karla Koširja, ki danes živi v Koširjevi hiši na Stobovski cesti 6 v Domžalah. Z njo sva se pogovarjala 14. februarja 2014.

Kako se vi spominjate slamnikarske delavnice svojih staršev?
Mama je bila doma v slamnikarski delavnici, ki je bila v zgradbi, kjer je danes Radio Hit; to je bil njen dom. Pri njih se je razvijala manjša »slamarija« (slamnikarstvo Franca Cerarja), oče (op. Karol Košir) pa je pri njih delal. Seveda sta se zaljubila in obrtnikova hči je vzela delavca. Takrat so jo zbadali, češ da je vzela berača. Pri očetu doma je bila revščina, bajta, pet otrok in samo oče je zaslužil. A fant je bil priden, zelo delaven. Vsak dan je hodil peš v Ljubljano, ko pa je prišel domov, je še zidal. To hišo vzdržujem zato, ker je spomin na očeta, ker je bila dobesedno prigarana. Pri mamini hiši se je reklo **pri Logarju**, **Cerar** pa so se pisali. Tudi tukaj rečejo pri Logarju. Če me je kdo vprašal, čigava sem, sem rekla, da sem od Logarjeve Fani in od Mihovega Korlna.

Slika 14: Družina Košir leta 1929. V očetovem naročju je sin Janez, najmlajša hči Ela se še ni rodila (iz arhiva Ele Košir).

Kako se je začelo slamnikarstvo v vaši hiši?
Oče in mama sta začela s slamnikarstvom tako, da sta eno sobico preuredila v prvo delavnico. V njej sta delali mamina teta (od njenega očeta sestra), pa še ena delavka iz Trzina. Od tam smo imeli kasneje največ delavk. Oče je sam delal, šponal, prešal, tudi barval je sam. Ko smo bili otroci malo večji, smo morali pomagati v delavnici.

DELAVCI IN DELOVNI ČAS

Koliko delavcev je delalo v delavnici vaših staršev?
Štiri šivalke in mama so šivale, v očetovi delavnici pa so delali trije moški, ki so se menjali tako, da so vsi delali vse: šponali, limali, prešali, edino kite je oče barval sam, masovno, veliko naenkrat. Mama pa je bila tista, ki je vodila celotno knjigovodstvo, vsa naročila. Ko so razširili delavnico, da so lažje delali, so imeli **pet ali šest delavk**, ki so šivale slamnike. Drugi delavci pa so bili še **Juvan** (iz Taborske)**, Kralj in Erbeženkov Johan,** od moje tete mož. Erbeženkovi, naši sorodniki, so imeli trgovino s klobuki. Bila je na vogalu pri avtobusni postaji, kjer je danes Mercatorjev market. Pa Flerin je imel takrat tudi trgovino s klobuki.

Ali so bile šivalke kmečka dekleta iz bajtarskih družin, iz nižjega kmečkega sloja?

Ne. Pri nas je delala **Katra Zajc**, teta od dr. Zajca, ki je med vojno padel v Mengšu, v Trzinu so imeli trgovino. Tukaj je delala **Verbančeva Franca, Bolontova Ana** z velike kmetije, pa sorodnice gostincev so tudi tu delale. Drugi delavci so bili še: **Kokršerjeva Mici**, pa **Bajtarjeva Helenca**, tudi njihov oče je tukaj delal.

V katerem obdobju ste imeli največji razcvet, da ste zaposlovali največ ljudi?
Največ smo delali proti koncu stare Jugoslavije. Takrat smo slamnike izdelovali samo iz kranjske slame in iz zaloge. Takrat je bil višek. V delavnici smo imeli **štiri šivalke in dve za všivanje.** Z mamo in očetom skupaj je bilo takrat pri nas zaposlenih **deset delavcev**.

Koliko časa je bil dolg delavnik?
Če je bila sezona in veliko dela, so šivalke delale ves dan. Pri nas so imele tudi kosilo. Ko pa se ni mudilo, so delale do dveh.

STROJNA IN DRUGA OPREMA ZA IZDELAVO SLAMNIKOV

Kje je oče dobil šivalne stroje in prešo?
Tega ne vem. Vem pa, da noben stroj ni bil nov, vse je bilo rabljeno. Takrat so delali slamnike še v tovarni Univerzale in pri Josipu Oberwalderju. Ta je umrl tik pred drugo svetovno vojno, saj se ga še spomnim, ker je bil mož od moje tete.

Katere naprave in pripomočke je oče še potreboval?
Imeli smo kotle, prešo, šponarijo, pa banjo, v katero je dal vodo, če je bilo potrebno kaj namakati. Prej je bila banja lesena, potem pa betonirana, kakršna je še danes. Imeli smo še šest šivalnih strojev za šivanje slamnikov.

MATERIAL ZA SLAMNIKE

Od kod ste dobivali slamnate kite ali tulce za slamnike?
Kranjske kite je oče dobival iz Lukovice, ostalo iz Italije. Bast je prihajal iz Italije – to so bili leseni oblanci. Kitajska je imela riževo slamo, ki je bila dražja, drugače pletena, tudi v osem viter. Čim tanjša je bila slama, tem dražja je bila. Ne vem pa, preko koga so jo dobavljali. Kranjsko kito iz pšenične slame so k nam pripeljali.

SEZONSKOT IZDELAVE SLAMNIKOV

Ali so pri vas celo leto izdelovali slamnike?
To je bilo sezonsko delo za čez zimo. Čez poletje so delali na polju, čez zimo pa se je šivalo. Oče je poleti hodil k zidarjem v Ljubljano. Danes si težko predstavljamo, da so hodili peš v Ljubljano. Zanimivo pa je, kako so bili Trzinci in Stobljani dogovorjeni. V Trzinu je bil na Pšati kamniti most. Če so bili Stobljani prvi, so dali na most kamen, kar je pomenilo, da so bili spredaj, in so hodili bolj počasi. Trzinci pa, ko so videli kamen na mostu, so pohiteli. Če pa so bili Trzinci prvi, so oni dali kamen na most in so šli naprej bolj počasi, Stobljani pa so pohiteli, tako da so v Ljubljano prišli vsi skupaj. Tako so hodili vsak dan. Ovir proti Ljubljani takrat ni bilo, ne prometa. Ko je oče prišel domov, pa je doma še zidal. Če kdaj niso delali slamnikov, je bilo to odvisno od naročil. Šivalke so bile poleti običajno proste. Vse so bile doma s kmetov, kjer je bilo poleti veliko dela.

IZDELAVA SLAMNIKOV

Kako je potekal delovni dan pri šivanju slamnikov?
Zjutraj so prišle delavke. Mi, otroci, smo morali že prej zlikati kite, da so one takoj začele šivati. Imele so dogovor, da je tista, ki je bila še malo bolj počasna, naredila »cipke«. To so bili prvi vrtljaji pri šivanju slamnikov, ki so jih morale zašiti ročno. Naprej pa so šivale s strojem. Najprej

so nastali neobdelani tulci. Ti so šli v drugo delavnico, kjer so slamnike polepili (potopili v klej), nato pa posušili. Posebej so bili tulci, ko so jih morali »našponati« z lesenim modelom, da so se lepo oblikovali. Šele potem so šli slamniki v »prešmašino«. Ko so prišli iz »prešmašine«, so bile na vrsti štafirarce. Prva je v slamnike zašila **znojnike**, druge pa so na slamnike našile **trakove** in naredile **mašne.** Te mašne so zavezali, ne da bi jih prišili. To je veljalo za slamnike iz kranjske slame. Otroški slamniki so bili brez znojnika, ampak so morali biti kljub temu lepo zašiti.

PRODAJA SLAMNIKOV

Kam so slamnike prodajali?

K nam so hodili trgovci iz Krapine, iz hrvaškega Zagorja in od drugod. V času predvojne Jugoslavije so slamnike vzeli **krošnjarji** (*SSKJ: krošnjar, kdor v krošnji prenaša in prodaja drobne predmete; ali redkeje branjevec, kramar*). Dogodilo se je tudi, da so včasih krošnjarji prinesli slamnike nazaj, ker jih niso prodali.

Koliko časa je bil vaš oče zdoma zaradi prodaje slamnikov?

Izdelava slamnikov je bilo izrazito sezonsko delo. Sezona je bila spomladi in čez poletje, takrat so slamnike izdelovali in prodajali. Poleti, ko je bila sezona slamnikov zaključena, pa so bili večinoma vsi zidarji. Za slamnikarstvo je bila to mrtva sezona, ko ni bilo ne delavcev, ne izdelave, le včasih je bilo malo prodaje. Oče zaradi prodaje slamnikov ni dosti hodil naokoli. Za to je bil zadolžen **Janko Pavić**. On je prodajal slamnike za vse takratne slamnikarje, za Škrabarja, za Ravnikarja in za slamnikarsko zadrugo v Mengšu. Danes bi rekli, da je bil trgovski agent ali trgovski potnik. Po narodnosti je bil Hrvat, doma iz okolice Krapine. Oče ni hodil naokrog ne zaradi prodaje, pa tudi ne zaradi nabave materiala. Material je večinoma prihajal iz uvoza. Takrat sem bila še otrok, tako da ne vem natančno, od kod je kaj prihajalo. Dobro je bilo edino to, da sem bila zelo radovedna. Imela pa sem zelo zanimivo sliko, kako so se slamniki sušili na naši ograji, pa mi je niso vrnili.

Kako je oče našel nova tržišča?

Za to je bil zadolžen Janko Pavić, to je bilo njegovo delo.

VRSTE SLAMNIKOV

Katere vrste slamnikov so izdelovali v vaši delavnici?

Največ je bilo navadnih fantovskih slamnikov, pa slamniki za žanjice. Te so imele slamnike z zelo dolgimi krajci; to so bili poljski slamniki, ki so jih nosile, da so imele pri delu senco. Več je bilo moških slamnikov kot ženskih. Za moške smo izdelovali vse, od moških »špičakov« z nosom na vrhu do navadnih slamnikov, velikosti pa so bile po številkah.

Ali ste izdelovali samo svetle ali tudi barvaste slamnike?

Vse, vse. Slamniki so bili tudi rjave, sive in črne barve. Imeli smo dva bakrena kotla, pod katerima je oče zakuril in v njih barval kite, včasih pa kar slamnike, če je moralo biti kaj na hitro pobarvano.

Kakšne barve ste uporabljali?

To so bile posebne barve.

Kakšni so bili boljši slamniki?

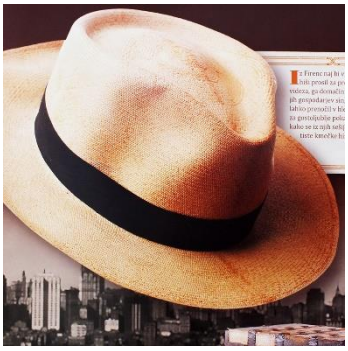
Boljši so bili slamniki iz basta in panama slamniki. Vmes jih je bilo še nekaj. Otroški slamniki so imeli zgoraj nos, za kar se prime (tako imenovani špičaki).

Ali se spominjate naslednjih modelov slamnikov: mariner, tuskan, manila, lizere, motlet; špičaki, kranjski, smolaki, poleg panama slamnika in žirardija?
Špičaki so bili otroški špičasti slamniki. Motlet je bila tanka kita za damske slamnike. Za manilo je možno, da so dobili že pleten tulec. Kranjska je bila kita, ki so jih pletli v Črnem grabnu, iz te je bil narejen kranjski slamnik.

Smolaki? Vsi slamniki so bili limani, se pravi, namočeni v kleju. Na koncu pa je nekatere še pošprical z lakom, ampak ne vse, samo boljše.

Mariner? Lahko, da so jih delali.

Kako je izdeloval panama slamnike? Od kod je dobival tulce iz panama trave?
To je bil uvoz. Ti slamniki so bili dragi, to je bil luksuz.

Sliki 15 in 16: Panama slamnik in slamnik za kopanje in žetev – nekateri so imeli še daljše krajce (povzeto po koledarju Občine Domžale za leto 2014).

Kakšni so bili klobuki za kopanje in kakšni težaki?
Za kopanje so imeli slamniki zelo široke krajce. Največ takih so rabili tudi takrat, ko so želi. Krajci so bili še širši, res dolgi.

Ali se spominjate, kako so izgledali slamnati cekarji s tremi ročaji?
Tega pa sploh ne poznam. Šolske cekarje smo imeli namesto šolske torbe. Velikosti so bile različne. Cekarjev pa ni delal sam. Verjetno so jih zanj izdelovali delavci na domu.

CENE SLAMNIKOV
Kako je določal cene svojim izdelkom?
Tega ne vem, kako se je pogajal za cene. Da bi imel kje stalni cenik, da bi ta kje visel, tega se ne spomnim. Janko Pavić je bolj skrbel za cene kot pa kaj drugega, on je bil mešetar (*SSKJ: posredovalec pri sklepanju kupčij, pogodb*). Na koncu vem, da je bila takšna kriza, da sta z mamo stroje prodajala. Krošnjarji so istočasno, ko so prišli k nam po slamnike, spotoma pripeljali vino v Vidalitovo gostilno in špecerijo. Ta je stala tukaj v bližini, kjer se Stobovska cesta priključi Ljubljanski cesti. V zvezi s tem se spomnim zanimive, resnične zgodbe. Enkrat so Hrvati peljali tja vino, pa so ga pripeljali nazaj k nam, češ da ga tam nočejo vzeti, ker da ni dobro. Potem so blago pobrali in odšli svojo pot, vino pa so pustili pri nas. Ko so se čez čas vrnili, so v vrečki prinesli vinski kamen (to je usedlina v sodu, ki nastane, če vino v njem dalj časa stoji). Ta kamen so zdrobili, ga vrgli v vino in isto vino peljali še enkrat k Vidalitu. Ta pa jim je rekel: »No, vidite, to vino je pa dobro. Tako mora biti vino, pripeljite ga še eno partijo.« Krošnjarji, Hrvati smo jim rekli, so zelo upoštevali vreme na Medarda (8. junija). Pregovor pravi: *»Kakor na Medarda kane, tako 40 dni ostane.«* Če je bilo na Medarda deževno, so kar

spokali in odšli. Od nas naprej so šli v tovarno loncev v Celje, kjer so nakupili poceni skrušeno posodo in je en voz pripeljali k nam. Pri nas so to posodo lepo prebarvali in jo odšli prodajat, slamnike pa so pustili tukaj, če je bilo za Medarda deževno. Tisto leto je zato veliko prodaje izpadlo. Glavni pri krošnjarjih pa je bil **Janko Pavić**. On je imel v naši hiši kamro, v kateri je večkrat prenočeval, drugi krošnjarji pa so prespali na senu.

PAKIRANJE IN ODPOŠILJANJE SLAMNIKOV

Kaj so krošnje? Kako so izgledale?

To je bila velika kartonska škatla, ki je imela naramnice kot koš. Zgoraj se je odprla, da so se vanjo naložili slamniki.

Kako so potovali slamniki do kupcev?

Večinoma so slamniki potovali po železnici. Po pošti so potovale majhne količine slamnikov. Oče je krošnje s konjem vozil na železniško postajo, ker še ni bilo avtomobilov. Za to je uporabljal voz na diro, ki je imela zgoraj ravno površino, na katero je naložil kartone s slamniki, na lojtrnik tega ne bi mogel.

ZASLUŽEK

Ali je izdelava in prodaja slamnikov zadostovala za normalno življenje?

Je. Mi smo čisto normalno živeli, lakote ni bilo, nismo pa bili zapravljivci. Imeli smo še malo kmetije. Ker nismo imeli svoje zemlje, smo jo imeli v najemu. Poleg tega smo imeli **konja**, ki ga je oče fural, ko je bilo treba voziti, pa eno kravo, da smo imeli mleko, in enega prašička, da smo imeli kdaj kakšno klobaso.

STARŠI ELE KOŠIR

Kako se spominjate svojega očeta? Kakšen je bil kot obrtnik?

On je bil izreden garač, zelo priden, delaven, sposoben, ne pa vodstven. Vodstvena je bila mama. Ona je vse vodila in skrbela za prodajo. Oče je bil zelo natančen, a ne grob. Ko je oče rekel: »Ti hudir, ti,« smo bili otroci čisto prestrašeni.

Slika 17: Družina Košir leta 1947. Slika je nastala zato, ker so rekli, da bo bolna sestra (na sredini spredaj) kmalu umrla, a je tistega leta umrla mama Frančiška. Ela Košir stoji desno zadaj (iz arhiva Ele Košir).

Koliko je imel vaš oče prostega časa? Kdaj največ, kdaj malo ali nič?

Nikoli ni imel nič prostega časa. Ob dveh ponoči je prišel iz delavnice, ob petih zjutraj pa je pod mašinami že gorelo, ker je moral pod »preš mašino« in pod »špon mašino« zakuriti.

Kako sta si oče in mama delila delo?

Mama je v slamnike všivala ledre (tako smo rekli posebnemu papirju, ki je služil za znojnice), oče pa je delal v delavnici vse, kar je bilo potrebno narediti. Vso birokracijo je vodila mama. Tudi če je zbolela, je mama pisala pisma in račune.

Sliki 18 in 19: Likalnik za likanje, motovilo in stroj za šivanje slamnikov
(povzeto po koledarju Občine Domžale za leto 2014).

Kako ste očetu in mami pomagali otroci?

Preden so šivalke prišle, smo morali otroci kite zlikati na lesenem likalniku in jih naviti na prste. Kite smo najprej navili na rogovile ali frajlo, kot smo tem rogovilam rekli. Potem smo jih zlikali in jih navijali na prste, zato sem imela od tega vedno razpoko med palcem in kazalcem. Delavka je tako kito dala v košaro poleg šivalnega stroja, da se je lepše odvijala, ko je šivala. To smo morali otroci narediti že zjutraj. Otroška roka pa je majhna, zato sem imela vedno to razpoko na roki. Dostikrat smo morali kar pohiteti, saj smo imeli štiri šivalke in vsaka je morala dobiti že pripravljeno kito za šivanje. Par komolcev je bilo treba razviti. Mi besede komolec nismo uporabljali, ampak smo naviti kiti na komolec rekli kar kita. Takšne so bile kranjske in riževe kite, italijanski bast pa je bil navit na večje, metrske ali še večje »komolce«. Bast je bilo lažje likati, ker je bil lesen.

Ali ste vi tudi znali šivati slamnike?

Seveda sem znala, saj sem sama to hotela že iz svoje radovednosti. Kjer je bila preš mašina, sem pristavila pručko, da sem lahko skočila gor in potegnila dol težak pokrov od preše s celo svojo težo. Dobro, da je bil oče tako potrpežljiv z mano, da mi je vse to dovolil.

DELAVNICE - PROIZVODNI PROSTORI

Kje ste imeli delavnico in kako je bila ta opremljena?

Delavnica je bila v nizki stavbi v nadaljevanju stanovanjske hiše. Najprej je bila v majhnem prostoru barvarna, potem delavnica s prešo in šponarijo, nato še delavnica za šivalke slamnikov. V očetovi delavnici je bila preša, šponarija (miza za oblikovanje slamnikov), police za furme, kovinske modele (prej so bili svinčeni, nato aluminijasti), bila pa je tam še ena miza. V naslednjem prostoru so bile šivalke: štirje šivalni stroji, po dva sta si stala nasproti. Poleg je stala frajla za navijanje kit. Vsaka šivalka je imela zraven stroja model za pomerjanje, ker so bile različne številke in oblike. Na steni v kotu so bile police, verjetno za kite. V ožjem povezovalnem prostoru med delavnicama in hišo je bila »kuhinjca«, kot smo rekli. Tam sta bila dva kotla in banja, na drugi strani majhnega prostora pa vodnjak. Vse to je še danes ohranjeno. Oče je barval različne kvalitete slame, zato je imel dva kotla. Klejal pa je slamnike pri šponariji, kjer se je tudi kurilo.

Slika 20: Pred vhodom v hišo, na sredini je Ela Košir. V podaljšku hiše (na sliki levo) so bile delavnice.

Slika 21: V majhnem prostoru med stanovanjsko hišo in delavnicami je bila barvarna (t. i. kuhinjca).

Kako pa je vlažil slamo za šivanje slamnikov?
Mogoče jo je že zvečer navlažil, da smo zjutraj lahko delali. Tega ne vem, ker smo otroci takrat že spali. Razsvetljavo smo imeli že električno. **Prvotna delavnica** pa je bila v naši hiši, v prvi sobi na desni s strani vhoda. Iz nje je oče naredil vrata proti sosednji sobi, kjer je živel stari oče, Cerar, ki je pri nas ostal do smrti. V prvotni delavnici je bila v vogalu krušna peč. Soba je imela dva okna in dvoje vrat, proti staremu očetu in proti veži. Šivalke so bile na sredini. Preše v tem prostoru ni bilo, ampak jo je imel oče v lesenem delu, katerega je kasneje pozidal v delavnice.

Kje pa je imel skladišče za slamnike?
Skladišče za slamnike je imel vrh stopnic v prvem nadstropju naše hiše. Oče je z delavnice slamnike vedno znosil sem gor. Tam je bilo glavno skladišče. Na sredini prostora so bile velike police do stropa, na katere je zlagal slamnike z obeh strani. Poleg tega so bile police tudi ob steni, tudi tam so bili slamniki.

Sliki 22 in 23: V nadstropju stanovanjske hiše vrh stopnic je imel Karol Košir skladišče za slamnike.

ZANIMIVOSTI
Ali ste tudi domači kdaj nosili slamnike?
Jaz nisem nosila ne slamnikov, ne klobukov. Oče pa je bil stalno v slamniku. On je bil reklama za naš slamnik. Mama je nosila klobuke in slamnike, karkoli je bilo.

Občasno so bili na računih omenjeni tudi Ravnikarjevi in Škrabarjevi slamniki.

Slamnikarji so dobro sodelovali med seboj. Če kdo ni imel zadosti določenega modela slamnikov, je prodajal od drugih in jim dal denar zanje.

Ogled muzejske sobe.
Teta, od mame sestra, je tudi živela pri nas, ker je bila samska in je čuvala nas, otroke, da je mama lahko delala v delavnici. Tukaj v muzejski sobi imamo še Cerarjev pisalni stroj in telefon. Pri nas pa tega ni bilo. Špiritni kuhalnik je oče rabil v delavnici. Ta pisalna miza je stala v veži, na hodniku. Za njo je mama lastnoročno napisala vsa pisma in račune.

Slika 24: Koširjeva hiša (z vzhodne strani) se nadaljuje v delavnice. Zadaj je Koširjev čebelnjak.

Slika 25: Grobnica družine Košir na novem domžalskem pokopališču.

Kje pa sta pokopana vaša starša?
Oče je pokopan na novem, mama pa na starem domžalskem pokopališču pri cerkvi. Kmalu zatem, ko je mama umrla (1947), so prepovedali pokopavanje na starem pokopališču, ker so takrat že gradili novo domžalsko pokopališče. Grob se nahaja v starejšem delu novega pokopališča, zadaj za križem.

Za odgovore se vam najlepše zahvaljujeva!

7 SKLEPNE UGOTOVITVE IN PREVERJANJE HIPOTEZ

Koširjevi računi se začnejo s 3. aprilom 1929 in končajo z 31. decembrom 1932. Analiza vseh 674 računov je dala zanimive rezultate, ki jih lahko strneva v naslednje ugotovitve.

Pošiljanje vzorčnih kolekcij
Karol Košir je svojim kupcem v začetku glavne sezone za prodajo slamnikov pošiljal vzorčne kolekcije, po en vzorec za večje število različnih modelov slamnikov. Ugotavljava, da je bilo število vzorčnih kolekcij v obravnavanih letih zelo neenakomerno. Največ vzorcev je poslal leta 1930 (41 ali polovico vseh v tem obdobju). Sledi leto 1931, ko je poslal 21 vzorčnih kolekcij (25 %). S tem si je gotovo pridobil nove kupce, ki so mogoče pred tem že kupovali slamnike v Cerarjevi slamnikarski delavnici. Zato je bilo kasneje, v letu 1932, odposlanih samo 11 vzorčnih kolekcij (13 %). Vzorčne kolekcije je odpošiljal od februarja do junija, največ odposlanih pa je bilo v maju (33 ali 40 % vseh).

Število prodanih slamnikov v obdobju 1929-1932
V obdobju od 1929 do 1932 je Karol Košir prodal **44.240 slamnikov** ali povprečno 11.060 slamnikov na leto. Najuspešnejše leto po številu prodanih slamnikov je bilo leto 1931, ko je prodal 13.585 slamnikov (ali 31 % vseh), najslabše pa leto 1929 (7970 ali 18 % vseh). Tako stanje ni odraz gospodarskih razmer v takratni kraljevini Jugoslaviji, saj leto 1929 velja za gospodarsko najboljšega pred krizo, ki se je začela leta 1930 in dosegla dno leta 1934. Bolj verjetno je, da je bilo takrat za Medarda (8. junija) deževno in so hrvaški krošnjarji odšli domov brez slamnikov. Za manjšo prodajo so možni še drugi razlogi, npr. bolezen žene, pomanjkanje materiala, delavcev itd.

Prodaja slamnikov je bila izrazito sezonska, saj je večino slamnikov prodal v maju (51 %) in juniju (30 %), v aprilu pa 14 %. V ostalih mesecih je prodal zanemarljivo malo slamnikov, v januarju, oktobru in decembru celo manj kot 50 na mesec.

Izkupiček od prodaje slamnikov v obdobju 1929-1932
V obdobju od 1929 do 1932 je Karol Košir s prodajo slamnikov zaslužil 404.789,90 dinarjev ali povprečno 101.197dinarjev na leto. Odstotki zaslužka ustrezajo številu prodanih slamnikov. Najuspešnejše leto po zaslužku je bilo leto 1931 (izkupiček je znašal 125.792 dinarjev ali 31 % vsega zaslužka v obravnavanih letih), najslabše pa leto 1929 (73823 din ali 18 %). Enaka sezonskost kot pri številu prodanih slamnikov se kaže tudi pri zaslužku od njih.

Območja prodaje slamnikov
Ugotavljava, da je Karol Košir prodal največ slamnikov na ozemlju današnje Hrvaške (21.216 slamnikov ali 49 % vseh). V Sloveniji je prodal 28 % vseh slamnikov, v Vojvodini (v Srbiji) 11 %, v Bosni in Hercegovini 8 %, nekaj malega pa še v Črni gori in v Skopju (v Makedoniji). Poudariti je potrebno, da so bila ta območja del tedaj enotne države Kraljevine Jugoslavije. Karlu Koširju zato ni bilo potrebno izvažati slamnikov, ker je imel dobro tržišče znotraj takratne države. Za to je bil zaslužen njegov trgovski zastopnik Janko Pavić, Hrvat, doma iz Hromca pri Đurmancu blizu Krapine, poleg njega pa še več krošnjarjev, ki so bili večinoma iz območja Središčne Hrvaške, iz Slavonije in iz Vojvodine. Stalne kupce je imel tudi na Korčuli, v Dubrovniku in še ponekod drugje v Dalmaciji in Bosni.

Znotraj posameznih območij, ki jih zavzemajo današnje države, se kažejo tudi velike razlike. Na Hrvaškem je 49 % vseh slamnikov prodal v Središčni Hrvaški, 26 % v Slavoniji in 19 % v Dalmaciji, preostanek pa v Gorski Hrvaški. V Sloveniji je največ slamnikov prodal doma, v Domžalah (40 %), kamor so krošnjarji prihajali od vsepovsod in pri njemu kupili slamnike ali pa samo oddali naročila. V letih 1931 in 1932 je veliko slamnikov potovalo na Dravsko–Ptujsko polje (nad 1600 na leto).

Poleg tega je Karol Košir prodajal slamnike še v nekaterih drugih delih takratne države. Izmed ostalih regij je pomembnejše območje severne Bosni (npr. 1087 prodanih slamnikov leta 1930). Pri prodaji slamnikov je imela veliko vlogo tudi dobra železniška povezanost Domžal z območji Središčne Hrvaške, Slavonije, severne Bosne in Vojvodine. Poleg dobre povezave s krošnjarji na teh območjih je imela prav dobra železniška povezanost veliko vlogo, da je bilo prav tam prodanih največ slamnikov. Precej manj slamnikov je prodal v srednji, gorsko-kotlinski Bosni in Hercegovini ter v Črni gori, ki so večinoma zaradi prometne odročnosti potovali po pošti. V letih 1931 in 1932 se je odprlo še manjše tržišče v Skopju v Makedoniji, kamor jih je spet lahko pripeljala železnica.

Vrste - modeli slamnikov
V letih 1929 in 1932 je Karol Košir prodajal 27 različnih modelov slamnikov, označenih s številčnimi oznakami. Poleg teh je bilo še več modelov, ki so bili na računih zapisani z imenom. Najdražji slamniki so bili panama slamniki (od 130 do 240 din). Boljši so bili še žirardi (girardi) slamniki, katerih cena se je gibala od 19 do 75 dinarjev. Prodal je veliko mariner slamnikov (verjetno mornarskih) po ceni od 5,5 do 8 din. Med modeli slamnikov so imena, ki kažejo na material, iz katerega so bili narejeni (motlet, bast, lizere, manila, tuskan). Poleg tega je potrebno omeniti še smolake, špičake (ti so imeli vrhnji del v špico) in kranjske slamnike, ki so bili iz kranjske slame.

Plačilo slamnikov
Karol Košir je kupcem na račune zapisal, na kakšen način naj račun plačajo. Večinoma je zahteval takojšnje plačilo po prevzemu blaga, le včasih je naredil tudi izjeme. Nekaterim zanesljivim kupcem je dovolil, da so mu plačali v 14-ih dneh po prejemu računa.

Zanimivi zapisi na računih
Zanimivo je, da je veliko svojih kupcev pridobil zaradi propada slamnikarske delavnice svojega tasta Franca Cerarja. Prva leta je uporabljal celo Cerarjeve račune, na katere je pritisnil svoj žig. Zaradi prevzema Cerarjevih kupcev mu je bila prodaja prav gotovo zelo olajšana. Dobro je bilo tudi, da je zanj delal Hrvat Janko Pavić, ki je bil trgovski zastopnik tudi za nekatere druge takratne slamnikarje (za Škrabarja, za Ravnikarja in za slamnikarsko zadrugo v Mengšu).

Širjenje območja prodaje po takratni državi Kraljevini Jugoslaviji
Karol Košir je imel (preko posrednika Janka Pavića in preko krošnjarjev) prodajne kontakte z določenimi območji takratne države Kraljevine Jugoslavije. Kakor sva že omenila, je na to vplivala tudi dobra železniška povezanost Domžal z območji Središčne Hrvaške, Slavonije, Vojvodine in deloma severne Bosne. Iz primerjave števila prodanih slamnikov lahko ugotavljava, kako so se območja prodaje širila. Prodaja v središčno Hrvaško in v Slavonijo je bila že utečena (verjetno še iz časa prodaje Cerarjevih slamnikov), zato je bila tam v vseh letih prodaja velika. V Vojvodini in v Dalmaciji pa je prodaja Koširjevih slamnikov z leta v leto naraščala. V letu 1931 se je odprlo še novo tržišče v Skopju in v mediteranski Bosni in Hercegovini, obenem pa je prodaja v severni Bosni nekoliko upadla. V prvih treh letih je prodajal slamnike v primorskem delu Črne gore, kasneje pa je našel kupca tudi v centralnem delu te današnje države.

Gibanje cen slamnikov v obdobju 1929–1932
Cene slamnikov so se po letu 1930 nekoliko zniževale, na kar je vplivala tedanja gospodarska kriza. Zniževanje je potrdila analiza cen za tri modele slamnikov (določene velikosti in barve), pa tudi pripisi na računih. Takšno gibanje cen zasledimo tudi v zgodovinskih opisih tedanjih gospodarskih razmer v takratni državi.

PREVERJANJE HIPOTEZ
Pred raziskovanjem sva predvidevala naslednje:

Hipoteza 1: Karol Košir je izdelal od 5.000 do 10.000 slamnikov v eni sezoni.
Ugotovitev: Hipoteza se je potrdila, saj sva ugotovila, da je na leto prodal povprečno 11.060 slamnikov in sicer največ leta 1931 (13.585) in najmanj leta 1929 (7970).

Hipoteza 2: Slamnike so prodajali v Srbijo, na Hrvaško in v Bosno.

Ugotovitev: Hipoteza se je potrdila. Ugotovila sva, da je bilo najpomembnejše tržišče za Koširjeve slamnike na Hrvaškem, kamor je prodal 49 % slamnikov, v Sloveniji 28 % (od teh 40 % doma, v Domžalah), v Vojvodini 11 %, v Bosni in Hercegovini 8 %, ostalo pa v Črni gori in Makedoniji. Karol Košir slamnikov nikoli ni izvažal, ker so bila ta območja deli takratne države Kraljevine Jugoslavije. Večinoma so slamniki potovali po železnici, ponekod pa tudi po pošti. Prav na območjih, ki so bila po železnici z Domžalami dobro povezana, je Karol Košir prodal največ slamnikov.

Hipoteza 3: Ker se slamniki nosijo večinoma poleti, je bila največja prodaja spomladi in poleti. Ugotovitev: Hipoteza se je potrdila. Največ slamnikov je prodal maja (51 %), junija (30 %) in aprila (14 %). V ostalih mesecih je bila za prodajo slamnikov mrtva sezona, ko je bilo izdanih malo računov za majhno število slamnikov.

8 ZAKLJUČEK

Najina raziskovalna naloga je majhen prispevek k zgodovini slamnikarstva na Domžalskem in bo koristna predvsem za Slamnikarski muzej v Domžalah. Pove nam veliko zanimivih podatkov o prodaji slamnikov Karla Koširja v obravnavanem obdobju, o vrstah in cenah slamnikov ter o izkupičku, ki ga je s prodajo iztržil. Ker so osnova originalni računi Karla Koširja, so podatki točni in zanesljivi.

Čeprav sva analizirala 674 računov, ki sestavljajo pet obsežnih knjig, pa sva raziskala samo drobec časa iz Koširjevega obdobja izdelovanja in prodaje slamnikov. Glede na to, da so ostale račune in korespondenco raziskovale druge raziskovalne skupine, bi bilo dobro vse naše ugotovitve združiti. Raziskovanje bi lahko tudi nadaljevali tako, da bi poiskali še druge pisne vire (npr. časopise, dokumente v arhivih) in se pogovorili s sorodniki in krajani, ki so ga poznali.

9 LITERATURA IN VIRI

Literatura:

- Matjaž Brojan: Slamnata sled Domžal, 300 let slamnikarstva, Domžale: Kulturni dom Franca Bernika, 2012.
- Katarina Kobe Arzenšek: Iz preteklosti slamnikarstva v domžalski okolici s poudarkom na domačih proizvajalcih. Zbornik Občine Domžale. Domžale, Kulturna skupnost Domžale, 1979, str. 103–130.
- Simon Ratnik: Načrtovanje prodaje in analiza uspešnosti prodaje v zadrugi Vrtovi panonski, z. o. o., diplomska naloga, Univerza v Mariboru, Ekonomska poslovna fakulteta, Petanjci, 2008, dostopna na spletnem naslovu https://www.google.si/?gws_rd=cr&ei=g0o5UvrrMIOI4ASljgE#q=analiza+prodaje+diplomsko+delo, 6. 12. 2013.
- Saša Roškar: Zgodba o slamnikih na Domžalskem, Domžale: Občina Domžale, Komisija za turizem, 2009.
- Med obema vojnama, Svarog, http://mss.svarog.si/zgodovina/4/index.php?page_id=8130, 20. 1. 2014.
- Žarko Lazarevič, Prebivalstvo, družba, gospodarstvo pri Slovencih v tridesetih letih, Slovenska trideseta leta, Simpozij 1995, Ljubljana, Slovenska matica, 1997, str. 33 – 40.

Pisni viri:

- Računi Karla Koširja, 1. knjiga, št. od 701 do 800, od 3. 4. 1929 do 6. 6. 1929.
- Računi Karla Koširja, 2. knjiga, št. od 801 do 900, od 6. 6. 1929 do 25. 4. 1930.
- Računi Karla Koširja, 3. knjiga, št. od 201 do 300, od 25. 4. 1930 do 30. 5. 1930.
- Računi Karla Koširja, 4. knjiga, št. od 301 do 400, od 31. 5. 1930 do 5. 5. 1931.
- Računi Karla Koširja, 5. knjiga, št. od 401 do 500, od 5. 5. 1931 do 3. 6. 1931.
- Računi Karla Koširja, 6. knjiga, št. od 501 do 600, od 5. 6. 1931 do 13. 5. 1932.
- Računi Karla Koširja, 7. knjiga, št. od 601 do 675, od 14. 5. 1932 do 31. 12. 1932.

Ustni viri:

Intervju z Elo Košir, Stobovska cesta 6, Domžale, 14. 2. 2014.

10 SEZNAM SLIK IN PREGLEDNIC

Seznam slik:

Slika 1: Koširjeva delavnica, na desni Karol Košir (iz arhiva Ele Košir).
Slika 2: Spomin na Frančiško in Karla Koširja (iz arhiva Ele Košir).
Slika 3: Tretja stran računa z dne 19. 2. 1932, naslovljen na I. Martinčkin, Virje pri Kopirvnici. Karol Košir naslovniku pošilja veliko kolekcijo slamnikov (43 različnih modelov, barv in velikosti)
Slika 4: Geografska delitev Hrvaške.
Slika 5: Geografska delitev Bosne in Hercegovine.
Slika 6: Geografska delitev Črne gore.
Slika 7: Luka z žirardi slamnikom.
Slika 8: Moški slamniki v Slamnikarskemu muzeju, kakršne je izdeloval tudi Karol Košir.
Slika 9: Račun z dne 28. 5. 1932, naslovljen na Stjepana Beloševića iz Đakova (Slavonija, Hrvaška).
Slika 10: Račun z dne 2. 7. 1932, naslovljen na Josipa Pavića s Ptuja.
Slika 11: Račun z dne 12. 7. 1929, Veli Gaj, Banat, pošiljanje po pošti in plačano po povzetju.
Slika 12: Račun z dne 31. 5. 1932, Spišič Bukovica, Slavonija, prevoz po železnici in plačano po povzetju.

Slika 13. Karol Košir je v obravnavanih letih uporabljal račune Franca Cerarja.
Slika 14: Družina Košir leta 1929. V očetovem naročju je sin Janez, najmlajša hči Ela se še ni rodila (iz arhiva Ele Košir).
Sliki 15 in 16: Panama slamnik in slamnik za kopanje in žetev – nekateri so imeli še daljše krajce (povzeto po koledarju Občine Domžale za leto 2014).
Slika 17: Družina Košir leta 1947. Slika je nastala zato, ker so rekli, da bo bolna sestra (na sredini spredaj) kmalu umrla, a je tistega leta umrla mama Frančiška. Ela Košir stoji desno zadaj (iz arhiva Ele Košir).
Sliki 18 in 19: Likalnik za likanje, motovilo in stroj za šivanje slamnikov (povzeto po Občine Domžale za leto 2014).
Slika 20: Pred vhodom v hišo, na sredini je Ela Košir. V podaljšku hiše (na sliki levo) so bile delavnice.
Slika 21: V majhnem prostoru med stanovanjsko hišo in delavnicami je bila barvarna (t. i. kuhinjca).
Sliki 22 in 23: V nadstropju stanovanjske hiše vrh stopnic je imel Karol Košir skladišče za slamnike.
Slika 24: Koširjeva hiša (z vzhodne strani) se nadaljuje v delavnice. Zadaj je Koširjev čebelnjak.
Slika 25: Grobnica družine Košir na novem domžalskem pokopališču.

Seznam preglednic:

Preglednica 1: Zvezki s kopijami računov slamnikarske delavnice Karla Koširja.
Preglednica 2: Število poslanih vzorčnih kolekcij slamnikov v obdobju 1929–1932.
Preglednica 3: Število izdelanih slamnikov v obdobju 1929-1932.
Preglednica 4: Izkupiček od prodanih slamnikov v letih 1929–1932 po mesecih.
Preglednica 5: Število prodanih slamnikov v letih 1929–1932 po današnjih državah.
Preglednica 6: Modeli slamnikov s številčnimi oznakami, ki jih je prodajal Karol Košir v letih 1929 in 1932.
Preglednica 7: Panama slamniki, ki jih je Karol Košir prodajal v letih 1929 in 1932.
Preglednica 8: Žirardi slamniki, ki jih je Karol Košir prodajal v letih 1929 in 1932.
Preglednica 9: Mornarski slamniki, ki jih je Karol Košir prodajal v letih 1929 in 1932.
Preglednica 10: Slamniki glede na vrsto slame in način pletenja.
Preglednica 11: Slamniki glede na obliko, način izdelave in namen.
Preglednica 12: Drugi izdelki na računih Karla Koširja v letih 1929–1932.
Preglednica 13: Gibanje cen za tri modele slamnikov v obdobju 1929–1932.